

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

- Мастер рад -

ОБАВЕШТАЈНИ РАД И ВОЈНА ДИПЛОМАТИЈА

Ментор

Др Зоран Драгишић

редовни професор

Кандидат

Немања Поповић, 7/14

Београд , 2016.године

САДРЖАЈ

СПИСАК СЛИКА И СХЕМА.....	1
1. УВОД.....	2
2. ИСТОРИЈАТ.....	4
2.1 Обавештајна активност – корени и развој шпијунаже	4
2.2 Дипломатија – корени и развој војне дипломатије.....	7
3. ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА.....	10
3.1 Појам обавештајне службе	10
3.2 Место обавештајне службе у систему политичке власти	11
3.3 Подела савремених обавештајних служби	12
3.4 Садржај рада обавештајних служби.....	14
3.5 Агентурна мрежа и начин врбовања.....	18
3.6 Обавештајно-безбедносне установе Министарства Одбране	21
4. ВОЈНА ДИПЛОМАТИЈА.....	26
4.1 Појам војне дипломатије	26
4.2 Организација и структура војне дипломатије	27
4.3 Војна дипломатска представништва	29
4.3.1 Организација војнодипломатског представништва.....	29
4.3.2 Место и улога војнодипломатског представништва	30
4.3.3 Функције војнодипломатског представништва.....	31
4.3.4 Обавештавање свим обавештајним средствима	32
4.4 Правни основ изасланства Одбране Републике Србије	35
5. ИЗМЕЂУ ЛЕГАЛНОГ И ЗАБРАЊЕНОГ.....	37
5.1 Методе рада војнодипломатских представника	37
5.2 Легални метод рада ВДП	38
5.2.1 Активности ВДП.....	40
5.3 Забрањени метод рада	41
5.4 Граница између примене легалних и забрањених метода рада	43
5.5 Мотиви шпијунаже	45
5.6 Пример врхунске шпијунаже 20. века	46
6. ЗАКЉУЧАК.....	51
7. ЛИТЕРАТУРА	53

СПИСАК СЛИКА И СХЕМА

Списак слика:

Слика бр.1: Бечки конгрес 1819.год

Слика бр.2: Обавештајни циклус

Слика бр.3: Обавештајно-безбедносне службе Министарства одбране

Слика бр.4: Шема организације ВОА

Слика бр.5: Амбасада USA у Београду

Слика бр.6: Потписивање Плана билатералне војне сарадње МО РС и Хрватске 11.04.2014.год

Слика бр.7: Танка је линија између легалног и забрањеног

Слика бр.8: Генерал ЈНА Момчило Перишић

Слика бр.9: Ким Филби (1912-1988)

Слика бр.10: Волф Маркус Миша(19.01.1923.-09.11.2006)

Слика бр.11: Едвард Џозеф Сноуден

Списак схема:

Схема 1 : Место обавештајне службе у систему политичке власти

Схема 2: Подела савремених обавештајних служби

Схема 3 : Приказ приступа врбовању

Схема бр 4. : Институције војне дипломатије

Схема бр.5 : Организација војнодипломатског представништва –ВДП

Схема бр.6 : Функције војнодипломатског представништва

Схема бр.7 : Приказ легалних активности ВДП

Схема бр 8.- Приказ забрањених активности ВДП

Схема бр. 9 – Мотиви шпијунаже

1. УВОД

У савременом свету, као и у скоро свим друштвеним делатностима човека појмови „безбедност“, „обавештеност“ и „дипломатија“, добијају све више на значају. Готово се не може замислити ефективно и ефикасно функционисање било које организоване групе, институције, било привредне или непривредне, државне или приватне, без поседовања довољне количине актуелних информација. Управо постојање потребе за информацијама условило је и постојање обавештајно-безбедносног система у савременим условима, што је постало императив опстанка. Са развојем држава развијале су се и њихове обавештајно-безбедносне структуре, које су пратиле степен развоја државе. Настанак националних држава, развој апсолутних монархија, капитализма и најзад државе засноване на подели власти, створили су како организационе тако и политичке услове за развој обавештајно-безбедносних служби као сталних и професионалних државних органа. Међутим, често долази до мешања делатности коју обављају обавештајне службе и остале безбедносне службе, јер јасна граница између онога што се сматра послом обавештајне службе и других служби безбедности није лако уочљива, те је потребно разграничити домене делатности и надлежности обавештајних и других служби безбедности. Дакле, намеће се проблем дефинисања обавештајно-безбедносног система и обавештајног рада, као и начин његовог функционисања.

Да би обавештајно-безбедносни систем ефикасно функционисао, од суштинске важности је да сви државни органи који директно или индиректно учествују у њему функционишу синхронизовано и правовремено. Но, у савременом свету, тешко је замислити постојање обавештајно-безбедносног рада без деловања дипломатије. Као ексклузивна друштвена делатност и историјска категорија, дипломатија се редовно налази у центру друштвених збивања. Међутим, сам појам „Дипломатија“ је прилично широк те мноштво различитих аутора пружа различите дефиниције и објашњења појма „дипломатија“. Тако, Миодраг Митић, у свом делу „Дипломатија“, тврди да је примарни интерес и задатак дипломатије: „Одржавање непосредног контакта са владама других држава и представљање своје државе и заштита њених интереса у тим државама...“¹. Дакле, намеће се проблем дефинисања појма дипломатије, као и хронолошки приказ развоја дипломатских делатности кроз историју. Историјски посматрано, може се рећи да су развој међународних односа, промовисање положаја властите државе и спречавање оружаног сукоба најважније активности дипломатије. Осим традиционалних политичких, у дипломатске активности спадају и економски, културни, научни, војни и други односи. Савремена дипломатија, осим

¹Митић, М: Дипломатија, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999, стр. 9.

традиционалних задатака, бави се и проблемима људских права, незаконитих миграција, заштите околине, организованог криминала, те учествује у борби против тероризма.

Војска је апарат државе и поред тога што је примарна функција њеног формирања и организовања одбрана земље, она има и врло важну улогу у међународним односима између држава, а то је дипломатска компонента где спознајемо један други облик односа-међународне војне односе. Међународни војни односи су у директној вези са политиком државе у званичном представљању дипломатије али и политички односи су у ништа мањој вези са међународним војним односима и морају бити усаглашени и усмерени на остваривање јединственог државног, политичког и војног циља. Наведено подразумева да међународни војни односи не могу одступати од званичних државних политичких односа, дипломатских односа.

Војни послови, као опште доминирајући послови у међународним односима, захтевали су од дипломатских кадрова одлично познавање војне проблематике, како сопствене државе, тако и земаља у којима би били ангажовани. Управо због тога, потребно је навести и делимично објаснити обавештајно-безбедносне системе водећих земаља у свету, са нагласком на земље из окружења. Такође, услед различитих организација земаља света, организација војнодипломатског представништва је веома разнолика, као и место и улога војнодипломатског представништва. Управо је та, на први поглед, прилично конфузна кохезија обавештајног рада и војне дипломатије, као и сама организација војнодипломатских представништва и сам правни основ дипломатије Републике Србије, проблематика којој је у овом раду посвећена пажња.

2. ИСТОРИЈАТ

Државе су током свог историјског развоја улагале огромне напоре да се правовремено и свеобухватно информишу о приликама и стању у свом окружењу користећи разне механизме информисања, тако да се временом развила посебна делатност државе, сада позната као спољна политика. Као практична делатност државе, спољна политика користи различите механизме информисања, пре свега дипломатију и обавештајну активност, испољену кроз рад обавештајних служби.

2.1 Обавештајна активност – корени и развој шпијунаже

У теорији обавештајне активности преовладавају становишта да је обавештајна активност настала у периоду развоја људске цивилизације, када је дошло до појаве првих облика приватне својине и развоја првих друштвених заједница, тиме и сукоба интереса и тајни у међуљудским односима. Почетак развоја обавештајне активности веже се за њен генерички облик-шпијунажу, па се често термини обавештајне активности и шпијунаже неоправдано поистовећују. У научним делима која се баве историјом древних цивилизација и античких народа, историјом ратовања и дипломатском историјом а тиме и историјом шпијунаже, наводи се да је први писани траг о шпијунажи нађен на глиненој плочици исписаној пре 4.000 година, на којој је шпијун по имену Банум, из државе Мави на реци Еуфрат јавио свом владару да је приметио сумњиве светлосне сигнале у суседном непријатељском селу.² Древни Египат је још око 2000. год п.н.е постао једна од првих колевки шпијунаже, јер је шпијунажа коришћена као значајна делатност првих египатских владара у контроли и надзору државних чиновника и прикупљању информација о приликама изван граница државе. Осим древног Египта, и у другим цивилизацијама се развијала шпијунажа, посебно код Вавилонца, Хетита, Феничана и других древних народа Средоземља.

Краљеви Вавилона су уз обичај слања поклона Египатским фараонима, тајно упућивали у Египат своје шпијуне, који су их информисали о политичкој клими у земљи фараона, навикама фараона, племенских старешина користећи та сазнања у политичке сврхе. Обавештајна активност у облику шпијунаже развијала се и у старој Индији и другим земљама Далеког истока. О обавештајној активности и шпијунским вештинама у древној Индији писао је и индијски војсковођа и филозоф Каутија / Чанакја (*Kautilya/Chanakya*), савременик кинеског војсковође Sun Tzuа. По њему шпијуни су посебно значајни јер обављају бројне функције за мудре и немилосрдне владаре који желе опстати на власти. Као

²Делић, М., Обавештајна делатност, МУП Републике Србије, Београд, 1996.

и Sun Tzu, Каутиљо сматра да владари неће бити слепе марионете судбине, већ богови и звезде, нарочито ако користе шпијуне. Али, шпијуни не доносе само информације, они подижу краљев ауторитет да он у очима других изгледа као бог који има моћ предвиђања и пророчанства, чиме застрашује и обмањује своје непријатеље.³

Такође, у Кини се током владавине Шан и Хан династија говори о значајној улози царских шпијуна у реализацији политике помиловања, који су одлазили у провинције да верификују казне за различита кривична дела или испитују њихову правичност. Зато и није случајно да је у Кини рођен први велики теоретичар војних и шпијунских вештина античког света Sun Tzu. Живео је у периоду између 700-400.год п.н.е. Његово најпознатије дело је „Тринаест заповести“ које је први пут објављено 1722.год, а данас је познато под називом „Умеће ратовања“. Тринаеста заповест је управо посвећена шпијунима и њиховом значају за владаре и војсковође.⁴

Значај шпијуна по успешности рата је несагледив, због чега они уживају посебно највеће поверење, најиздашније су награђени и њихов идентитет се чува у најстрожој тајности. Као и древне цивилизације, Грчка и Рим су запошљавали образоване појединце у цивилним службама и шпијуне који су својим тајним активностима подносили писмене извештаје. Успон грчке цивилизације указује такође на развој шпијунаже, јер су се у сукобима са непријатељима они ослањали на разноврсне војне и обавештајне стратегије и шпијунажу, посебно на обмане. Стога се Грцима приписује и заслуга за развој војних обавештајних активности. Пропашћу Спарте и Атине дошло је до успона македонског царства, посебно у време владавине Александра Македонског.

У том периоду се посебно развијају обавештајне вештине и шпијунажа у оквиру дипломатских и војних активности. У време Александра Македонског први пут су забележени примери цензуре поште, како би се избегло незадовољство у престоници вестима које би војници слали са фронта породицама. Антички Рим је такође заслужан за развој шпијунаже, нарочито у време Пунских ратова. Поучени негативним искуствима са освајачких похода у Либији и сукобима против Ханибала, Римљани су почели организованије приступати шпијунажи. Уз класичну шпијунажу и дезинформисање, посебан значај је имала вештина шифровања тајних порука, која се посебно развила у време Гаја Јулија Цезара (Gaius Iulius Caesar, 100-44.год p.n.e.). Током свог развоја и Рим је користио разна искуства тајног преноса информација, као и вештину тајне дипломатије, оличену у принципу „завади па владај“ (divide et impera), односно подстицању других народа и племена једних против других, у чему су значајно место имали шпијуни и доушници.

³ Kautilya, The Arthashastra, New Delhi, India: Penguin Classics, 1992.

⁴ Tzu, Sun., Umece ratovanja, Global Book, Novi Sad, 1995. str. 103.

Током Средњег века, једну од највећих заслуга за развој обавештајних активности има Католичка црква, која је током тог периода имала запажену улогу не само на плану ширења католичанства него и у свим политичким процесима који су обележили европски простор тог времена, како би се европски владари потчинили Ватикану. Црква је увела мисионаре, који су уз „ свете дужности“ спроводили и шпијунске и друге тајне активности (убиства, завере), како би утицај католичанства подигли на задовољавајући ниво. Језуити су имали посебно значајно улогу у борби Католичке цркве против протестаната и других јеретика, где су се они инфилтрирали у породице, школе и универзитете, прерушавали се у банкаре, адвокате, трговце, тајно се убацивали у државне органе попут парламента итд. Све то са циљем заштите интереса Католичке цркве, односно Папе. Поред Језуита, посебно су значајни и Доминиканци, односно Доминикански ред. У суштини, организован као служба безбедности, ред је послужио папи Иноћентију да створи Инквизицију. Ову службу су одликовале методе као што су шпијунажа, уцене, интриге, лажно пријављивање, застрашивања, мучења, силовања и убиства. Инквизиција је посебну пажњу посвећивала обуци шпијуна са тежиштем на вештинама интрига и других принудних техника.

О развоју Обавештајне активности и њеној институционализацији, односно оснивању првих обавештајних установа које су на основу закона и других прописа биле задужене за њену реализацију постоје бројни извори. Овај процес је био у директној вези са успостављањем апсолутистичких монархија у Европи, посебно у Шпанији, Португалији, Француској, Енглеској и Русији. С обзиром на природу владавине и политичке аспирације тих монархија, прво су се оснивале службе безбедности и спољне обавештајне службе. Спољне обавештајне службе за циљ су имале прикупљање информација о намерама страних владара, те је њихова активност врло често комбинована са дипломатијом.

Развој привреде, трговине и финансија, посебно кретање новца и капитала између држава и искрсла сурова конкуренција, наметнули су поред осталог потребу за проширивањем међусобног шпијунирања. У почетку, тај задатак је извршаван кроз обавештајни организациони облик, где су истакнуту улогу у обавештајним пословима имали државни службеници (дипломатски представници) и приватна лица (трговци, уметници, агенти банака итд.), тзв. часни шпијуни.

Међутим, динамичан развој капиталистичких друштава започет у 17.веку, довео је до увођења опште војне обавезе за све пунолетне мушкарце, успостављања и држања стајаће војске и професионализовање дипломатије. Такав ниво развоја националних држава карактерисале су бројне унутрашње противречности, што је довело до јачања значаја и статуса обавештајне службе. У ствари, овај елемент државне структуре потпуно је институционализован и неке државе су налагале својим обавештајним службама да осим

обавештајних, извршавају и необавештајне задатке, односно да њихови припадници у држави која је предмет обавештајног истраживања, организују и изводе атентате на истакнуте личности, врше диверзије, организују завере, подстичу побуне и слично. Током периода од 1914.-1945.год , обавештајне службе су доживеле својеврстан процват , јер су постале незаобилазан структурални елемент хијерархијске лествице државе , а њихови задаци су се и те како проширили.

Тотална шпијунажа заснива се на начелу да свако може, свако треба и свако мора да буде шпијун, ако се то од њега тражи . Период Хладног рата (1945-1990), у свету уопште карактерише развој обавештајних служби како у погледу организовања, тако и у погледу начина рада. У том периоду, обавештајне службе нису представљале само институције за прикупљање података о стварним и могућим спољним опасностима, већ и значајну снагу за спровођење одређених политичких и других циљева државе, односно за извођење необавештајних (тајних) акција и операција.

Друштвеноправни статус обавештајних служби у послехладноратовском периоду битно се не разликује у односу на хладноратовски период. Обавештајне службе преовлађујућег броја држава савременог света имају искључиво обавештајну функцију, док мањи број држава своје обавештајне службе ангажује и за необавештајно деловање против других држава.

2.2 Дипломатија – корени и развој војне дипломатије

Дипломатија као вид друштвене праксе појавила се у далекој прошлости народа, отприлике када су почеле да се стварају државе и у њима државни апарати. Сама реч *дипломатија* потиче од грчке речи диплома, што заправо значи исправа или повела пресавијена напола (која је поред имена и презимена дипломате садржала и поруку , потпис и печат државе или суверена). Тако се већ и у Хомеровој *Илијади* помињу ратници чији је задатак био да преговарају и посредују између зараћених страна.

У Римској историји диплома је означавала угравирани метални знак на пртљагу који је захваљујући њему могао да се креће конзуларним путевима огромне римске државе. Стари Римљани били су чувени по изврсним војсковођама, војницима, правницима али не и по дипломатама. Визија сигурности државе заснивала се на снази оружја и правних норми, док дипломатски говор није уливао много поверења. Дакле, док је у изворном, формалном и техничком смислу диплома значила отприлике оно што данас називамо имунитет или дипломатски пасош, дипломатија је још у најстарија времена означавала делатност

овлашћеног представника који у име свог суверена долази у другу државу да би допринео заснивању савезништва, прекиду непријатељства и развијању трговинских веза.

Поред античке Грчке и Римске империје, одржавање дипломатских односа и слање одабраних лица код других владара постојало је и између Кине, Сирије, Египта и древних индијских држава. Током историје, дипломате су имале врло прецизне задатке које је требало обавити у одређеном временском периоду. Они су настојали да прошире пријатељске односе са другим државама, успоставе војне, политичке и културне везе са државама савезницама и неутралним државама, али су и улагали знатне напоре за промену односа оних влада које воде непријатељску политику према њима, односно њиховим државама.

Пракса слања и акредитовања сталних дипломатских представника у иностранство први пут је поменута у Папском закону и у Вестфалском мировном уговору 1648.год, када су постављени основни принципи суверене једнакости држава у Европи и вођење спољних односа између држава. У почетку дипломатски представници наступали су са позиција силе и моћи, а преговори су најчешће вођени у тајности. Дипломатија је сматрана елитним занимањем резервисаним за појединце из највиших друштвених слојева.

Војнодипломатски односи имају дугу историју и традицију, а њене институционализоване почетке налазимо у 19. веку. Константан развој међународних односа и активност држава у сфери спољне политике наметнули су потребу за ангажовањем официра у дипломатским мисијама који су првенствено били задужени за праћење стања и припрема војске државе пријема за ратна дејства, чиме је војно присуство у дипломатији постало све наглашеније, али још увек није добило стални и званични карактер. До тада, функцију војнодипломатског представника вршили су високо ранжирани официри, блиски владару или команданту који су имали ексклузивно право да упуте у иностранство свог војног представника с циљем преношења порука, молби и захтева колеги државе пријема.

Као претечу војне дипломатије, многи писци сматрају Наполеоновог капетана De Langranza, који је по задацима војне природе упућен у Беч, у Француску амбасаду 1806.год, на месту другог секретара. Чести ратови који су вођени у доба револуције у Француској допринели су да се војне дипломатске мисије почну развијати као сталне војне дипломатске институције.⁵ Убрзо после Lagranza, Француска и друге европске земље, Енглеска, Аустрија и Русија званично акредитују своје војне дипломатске представнике у метрополе европских држава. Паралелно са упућивањем официра у амбасаде акредитоване у Аустрији и Пруској,

⁵Зечевић, М., Војна дипломатија, Војно издавачки и новински центар, Београд, 1990.год, стр. 31.

Француски војни врх је конципирао и програм рада ових официра, дајући им конкретне задатке у вези са којима се морају кључно ангажовати.⁶

Завршетком Првог светског рата, војна дипломатија добија нову улогу у међународним односима. На мировним преговорима у Паризу, војна дипломатија има веома важно место. Старо је правило да рат почињу политичари а завршавају га војници. По том узору се војна дипломатија ангажује на вођењу преговора, посебно у оном делу где је одређивана судбина поражених држава. На развој војне дипломатије битно су утицали и међународни односи и политичка клима између два светска рата, као и након Другог светског рата, где је војна дипломатија добила нову функцију и место у међународним односима, првенствено у међуармијској сарадњи, па је потреба за модернијом војном дипломатском институцијом утицала на то да се она изгради у свим димензијама, способна не само за вођење војних дипломатских односа, већ и за креирање политичке и војне активности државе. Она је била и остала представник силе и моћи сваке државе, јер је та компонента извирала из војне снаге и способности војног фактора на међународном плану.

Слика бр.1: Бечки конгрес 1819.год

⁶Погледати више у: Vagts, A., The Military attaché, New Jersey, 1967, стр. 12-14.

3. ОБАВЕШТАЈНА СЛУЖБА

Како би се адекватно дефинисао и објаснио појам обавештајне службе, неопходно је пре тога сагледати и размотрити појам организације, јер обавештајна служба представља врсту организације. У најопштијем смислу, организација је свако људско удруживање ради постизања личних, заједничких и друштвених циљева, заједничком ангажованошћу у одређеном организационом систему и окружењу. То значи да је организација функционалан и сврсисходан систем и да су њене основне функције њени подсистеми. Разноврсне карактеристике окружења, као што су политичке, економске, друштвене, економске, безбедносне, војне, технолошке и друге, појединачно или синтетизовано, позитивно или негативно утичу на дотичну организацију, односно намећу потребу да буде сазната суштина окружења, посебно циљеви и планови за остваривање циљева субјеката из окружења. Зато, да би се одређена организација солидно обавестила о свом окружењу и такву своју обавештеност искористила за очување и оснаживање властитог бића, принуђена је да уложи посебне напоре. Сазнање да је извршење овог важног задатка могуће успостављањем посебне организацијске целине довело је до формирања специјализоване организације познате као **обавештајна служба**.

Овој специфичној државној организацији дата су овлашћења да првенствено прибавља тајне информације о актерима у безбедносном кружењу који представљају опасност по безбедност виталних интереса матичне државе, да формулише адекватне процене и анализе о регистрованим облицима угрожавања.

3.1 Појам обавештајне службе

Упркос наизглед познатом значењу појма обавештајне службе, постоји мноштво дефиниција које указују на приличну разноликост схватања ове специфичне државне институције.

Обрен Ђорђевић је обавештајну службу дефинисао на следећи начин: „Обавештајна служба је организована активност или организација –установа, која по захтеву и намерама водећих политичких структура и државе прикупља, оцењује, тумачи и пружа тајне и друге податке о противнику, штити сопствене структуре и ангажује се на спровођењу других активности којима се остварују одређени политички циљеви“.⁷

Алексић и Миловановић обавештајну службу дефинишу као: „Обавештајна служба је специјализована државна организација која се бави прикупљањем, сређивањем, проучавањем

⁷ Ђорђевић, О., Лексикон безбедности, Партизанска књига, Београд, 1986, стр 240.

и коришћењем разних података из области војног, политичког, економског и техничког живота и развоја других земаља, првенствено оних за које је односна држава посебно заинтересована“.⁸

Прцовић обавештајну службу дефинише као: „Обавештајна служба је посебан облик организације, специфичне структуре и превасходно државни орган, чија се делатност састоји у прикупљању, обради, провери и презентацији релевантних података везаних за објекат интересовања, као и у предузимању посебних необавештајних активности и мера сопствене заштите постављених од стране владајућих кругова и других субјеката у циљу реализације и помоћи у остваривању постављених политичких, војних, економских и осталих циљева.“⁹

Анализа садржаја поменутих дефиниција указује на разноликост схватања појма *обавештајна служба*, односно на то да не постоји општеприхваћена дефиниција тог појма. Такво стање је разумљиво будући да ова државна организација, институција или установа одражава спољнополитички карактер државе, који је специфичан за сваку државу.

3.2 Место обавештајне службе у систему политичке власти

Држава као организација са најразвијенијом бирократијом има по правилу и најразвијенију хијерархију. Хијерархија органа руковођења у држав инастаје као последица поделе рада а не због воље појединаца у државној администрацији. То значи да хијерархија у структури државне администрације није хијерархија личности већ хијерархија дужности, а обавештајне службе представљају важну компоненту државне администрације.

Обавештајна служба представља специфичну компоненту извршне власти државе првенствено зато што своје наменске задатке првенствено извршава применом тајних облика и метода у њеном безбедносном окружењу, а постигнуте резултате углавном користе највиши административни државни органи.

Размотрене цињенице поуздано указују на прецизно одређивање места и улоге обавештајних служби државе у систему политичке власти. С тим у вези, потребно је имати у виду следеће:

- Највиши административни државни органи (председник, премијер, влада, министри, савет за националну безбедност), континуирано покрећу и предузимају

⁸ Алексић, Ж. и Миловановић, З., Лексикон криминалистике, Врело, Београд, 1983. стр.112.

⁹Прцовић, М., Појам, суштина и задаци савремене обавештајне службе, Безбедност, МУП Републике Србије, Београд, 1998. стр.449.

разноврсне спољнополитичке активности ради заштите и оснаживања виталниј државних вредности и интереса;

- Незамислива је оваква њихова квалитетна ангажованост уколико није заснована на поузданим информацијама о чиниоцима и стању у безбедносном окружењу матичне државе и
- Обавештајне службе државе надлежне су да их правовремено снабдевају провереним подацима о безбедносном окружењу.

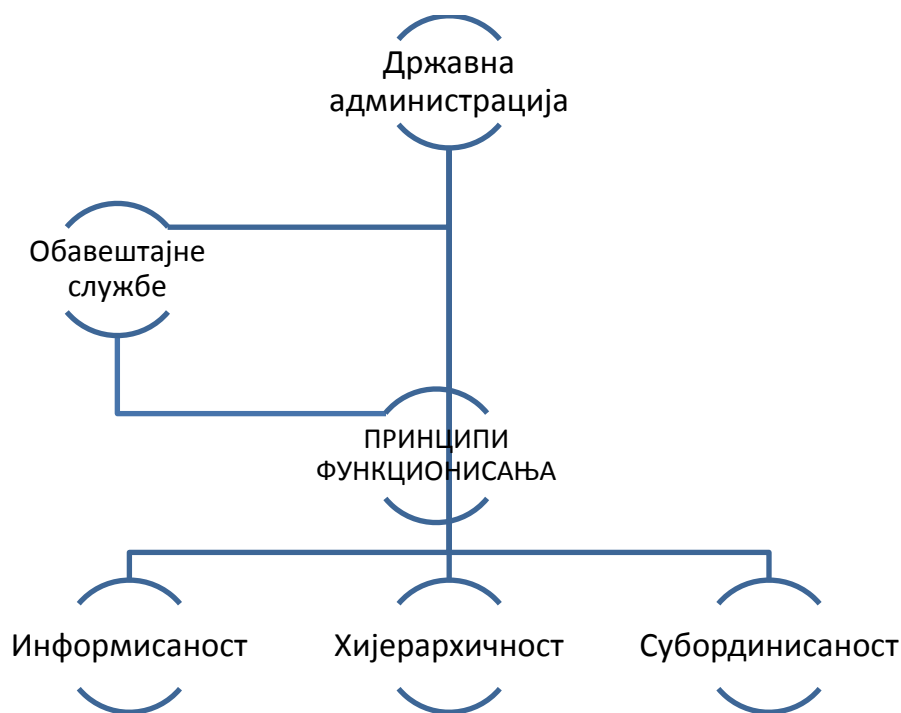

Схема 1 : Место обавештајне службе у систему политичке власти

3.3 Подела савремених обавештајних служби

Презасићеност безбедносног окружења сувереним и несувереним актерима, који осим јавних делатности осмишљавају и спроводе и разноврсне тајне делатности, чиме постају веома непредвидиви, представља велики изазов за обавештајне службе сваке државе. Размере и карактер таквог тајновитог безбедносног изазова такви су да обавештајне службе државе имају ограничене могућности да га свестрано и квалитетно сагледавају. За суочавање са оваквим преобимним разноврсним изазовом многе државе формирале су две и више обавештајних служби, задужујући сваку од њих да превасходно сагледава једну област тог сложеног мозаика (Схема 2).

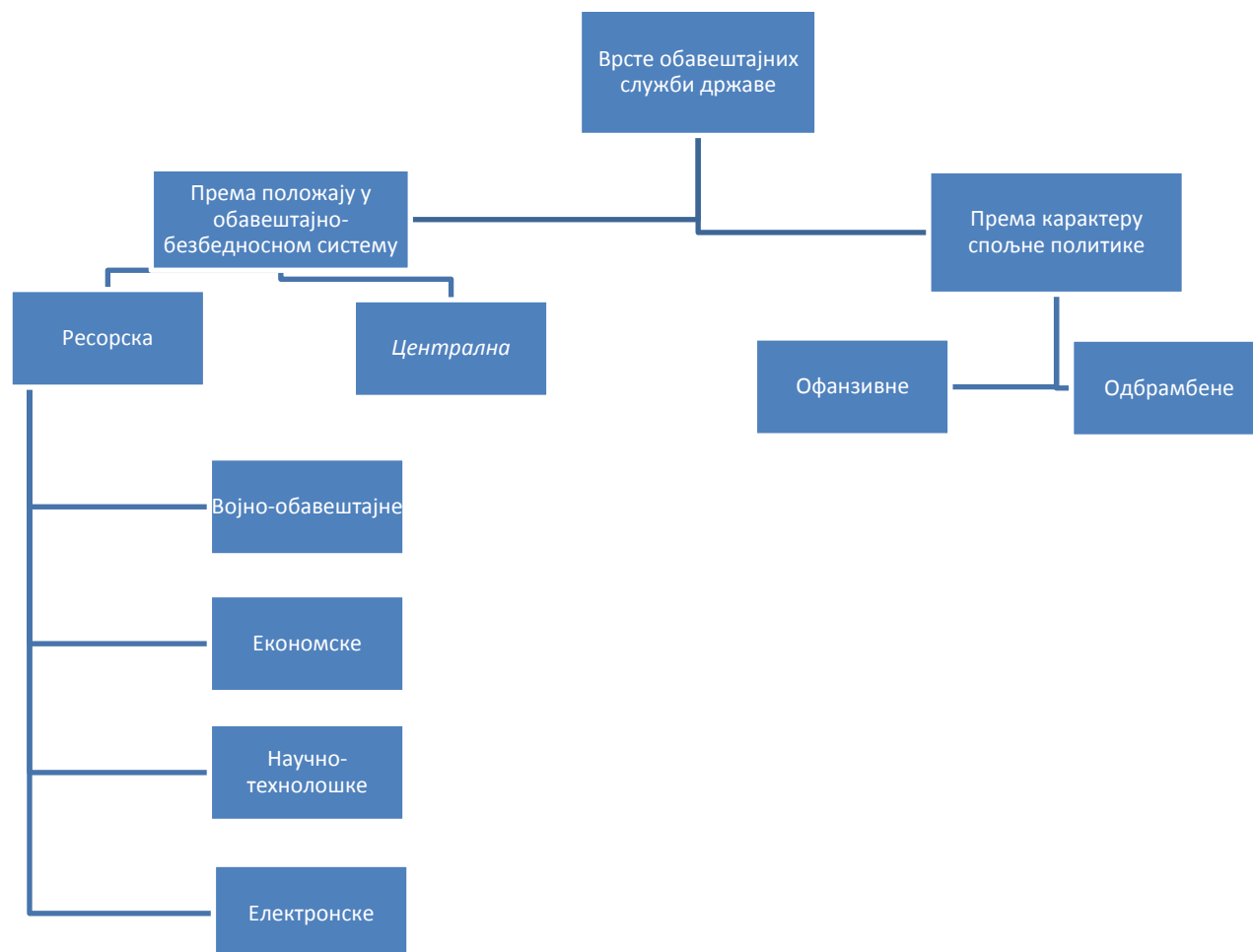

Схема 2: Подела савремених обавештајних служби

Извор: Аутор

Централна обавештајна служба обично је потчињена председнику државе или председнику владе, финансира се директно из државног буџета и задужена је да реализује шпијунске и необавештајне задатке и може да буде надлежна да координира деловање ресорских обавештајних служби државе, да има увид у њихове кључне делатности и да њихове резултате синтетизује и презентује највишим државним органима. Надлежна је да извршава више група задатака, уколико је цивилна, да прикупља обавештајне информације и о војној моћи актера у безбедносном окружењу матичне државе. Уколико је војна, да прикупља податке о политичкој, економској, научној и другим врстама моћи актера у иностранству.

Ресорска обавештајна служба намењена је пре свега, истраживању једне области друштвеног живота или једног безбедносног проблема-појаве, изазова или претње. У складу са тим, у једној држави постоји онолико ресорских обавештајних служби колико дотична држава сматра да је неопходно како би се правовремено и ефикасно информисала о

постојећим спољним опасностима и потенцијалним опасностима. Наравно, број ресорских обавештајних служби одређен је и финансијским могућностима државе. Ресорска обавештајна служба се најчешће налази у саставу неког министарства или неке друге државне институције, за чије потребе прикупља обавештајне податке у иностранству. Њен основни задатак јесте обавештајно обезбеђење државног ресора коме припада. Данас, највише држава има ресорну војнообавештајну службу у оквиру министарства одбране. Најчешће врсте ресорских обавештајних служби су:

- Војнообавештајне;
- Економске;
- Научно-технолошке и
- Електронске.

Карактер спољне политике државе (Поштовање повеље ОУН и међународног права или не) пресудно утиче на надлежности и стратегију њених обавештајних служби. Са тог аспекта, обавештајне службе могуће је поделити на дефанзивне и офанзивне.

Дефанзивне (одбрамбене) обавештајне службе имају задатак да применом свих општепознатих обавештајних метода, прибаве адекватне податке о спољним постојећим и могућим носиоцима угрожавања безбедности матичне државе, ччијим презентовањем државном руководству спречавају стратегијско изненађење по националну безбедност. Овакав задатак извршавају суптилно, агентурном методом. То значи да тајно крше унутрашње право државе коју обавештајно обрађују. У савременом свету, преовлађују државе које имају одбрамбене обавештајне службе.

Офанзивне обавештајне службе имају сложеније задатке, где поред прикупљања обавештајних података извршавају и многе друге задатке, попут субверзивних делатности и тајних акција. Основно обележје офанзивних обавештајних служби јесте примат необавештајних над обавештајним делатностима, чиме се подрива и нарушава суверенитет државе против које их спроводе. Офанзивне обавештајне службе су у функцији спровођења специфичне врсте агресије, за разлику од одбрамбених обавештајних служби које су у функцији заштите сопствене државе.

3.4 Садржај рада обавештајних служби

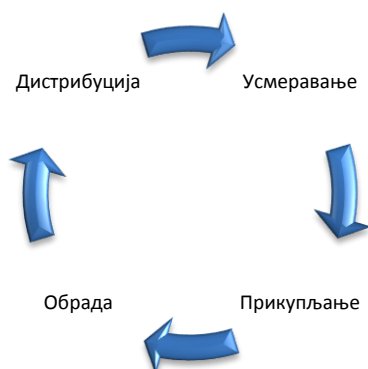
Све већи захтеви који се постављају пред обавештајну службу, као и сложеност задатака које извршава, чине садржај њеног рада свеобухватним. Целокупна делатност може бити подељена на три модалитета:

- Обавештајну делатност;
- Контраобавештајну делатност и
- Субверзивну делатност

Обавештајна делатност:

Обавештајна делатност представља непрекидну, свеобухватну и планску активност обавештајних и војно-обавештајних служби у земљи и иностранству како би се остварио увид у намере држава, посматране кроз стање, могућности и перспективе првенствено њених оружаних снага и спољне политике и ради предузимања адекватних акција на основу прикупљених информација. С обзиром да се свака тајна чува и штити, до њих је веома тешко доћи радом у иностранству, а нарочито применом тајних метода и средстава. Потребе за одређеним подацима налажу обавештајној служби да приступи планском ангажовању, који се назива обавештајни циклус, чије су основне етапе:

- Планирање;
- Прикупљање података;
- Обрада података и
- Достављање информација.

Слика бр.2: Обавештајни циклус

Јавни и тајни аспект националне политике:

У вези са специфичним улогом обавештајних служби у односима међу државама, треба имати у виду то да реализација националне политике обухвата јавну и тајну компоненту, које се углавном одвијају истовремено и вишеструко се преплићу. Јавни аспект је дефинисан у Уставу државе, а државни званичници и дипломате, кроз јавну комуникацију са разним субјектима, константно га потврђују. Функционисање тајног аспекта представља енигматски процес у коме обавештајно-оперативна делатност има улогу покретача, организатора и носиоца. Обим и карактер утицаја тајног аспекта на јавни аспект, као и

обрнуто (на облике ангажовања обавештајних служби), познати су само малом броју људи матичне државе у датом тренутку. Обавештајна информација је важна у свим државама које своју националну политику остварују у складу са Повељом ОУН и међународним нормама, а посебно је значајна у државама које под изговором предузимања превентивних мера ради заштите сопствених виталних вредности перфидно и систематски угрожавају безбедност других држава. Већина информација се плански добија помоћу ефикасне обавештајно-оперативне делатности. Такве државе сматрају да политика државе може да буде ефикасна и неефикасна. Уколико је неефикасна, може негативно да утиче на обавештајно-оперативне делатности, јер њени непосредни извршиоци строго воде рачуна о томе да кориснике резултата обавештајног постука не доведу у компромитујућу ситуацију. Истовремено, свака одговорна држава има према њима крајње професионалан однос. Таквим међусобним уважавањем настоје да што је могуће више допринесу остваривање државних циљева, и то на штету других држава. Дакле, јасно се уочава да обавештајна служба државе има веома значајну улогу у тајном аспектима националне политике, наравно и у јавном аспектима, уколико државни врх зналачки користи резултате њеног рада.

Контраобавештајна делатност:

Контраобавештајна делатност је планска активност специјалне организације државе усмерена на праћење и спречавање делатности страних обавештајних служби, терористичких, екстремистичких и других деструктивних снага у властитој земљи. У контраобавештајној делатности се ангажују све службе безбедности чија је основна делатност усмерена на борбу против рада домаћих и страних непријатеља, било да они делују унутар или ван земље.

Основни циљеви су спречавање ангажовање стране обавештајне службе у предузимању следећих активности:

- Тајно и јавно прикупљање података;
- Јавно и илегално пропагандно деловање;
- Саботажно деловање у појединим областима живота и друштвеној администрацији и
- Терористичко деловање путем регрутовања чланова , набавке наоружања итд.

Предност контраобавештајне службе у реализацији наведених задатака над обавештајном службом је у томе што своју делатност спроводи углавном на својој територији и са својим грађанима.

Субверзивна делатност:

Субверзивна делатност има за циљ да прикривеним и тајним средствима и методама, врши утицај, мења стања у другим, посебно новоформираним државама. Реализација ових задатака испољава се пружањем разноврсне подршке режимима чија им политика одговара и тајним организовањем преврата ради довођења на власт својих политичких истомишљеника. Државе које посредством својих обавештајних служби спроводе субверзивну делатност, разрадиле су посебне доктрине и стратегије, као нпр. Сједињене Америчке Државе, које су почетком осамдесетих година 20. века усвојиле „Доктрину сукоба ниског интензитета“ (Low intensity Conflict), чија је суштина очување америчких интереса применом офанзивних субверзивних дејстава у другим државама.¹⁰

Необавештајне (субверзивне) делатности обавештајних служби представљају компоненту државне политике, којој је својствен принцип насиља и силе. У суштини представљају компоненту спољне политике одређене државе која обухвата практичну делатност специјализованих државних органа која треба да :

- Обезбеди што је могуће повољнији начин остваривања националних циљева у безбедносном окружењу, укључујући и примену недозвољених средстава у ту сврху и
- Да отклони све опасности по опстанак и развој виталних вредности матичне државе, поред осталог, урушавањем виталних вредности субјеката у свом безбедносном окружењу.

У политичком смислу, овакве активности представљају средство политичке борбе, које против једне државе предузима друга држава у намери да изазове преврат, смену власти или само појединих њених сегмената и да на власт и руководеће положаје доведе снаге које њој одговарају и усвајају њену идеологију. Евидентно је да необавештајне делатности обавештајних служби једне државе представљају прикривено или тајно грубо мешање у унутрашње послове других држава. Спровођењем оваквих делатности обавештајне службе добијају статус фактора који примењује силу у међународним односима. Реч је о специфичној врсти силе која, уколико је успешна може за резултат имати постизање стратегијских циљева матичне државе. У многим случајевима, оваква врста силе ефективнија је од оружане силе или оружаног сукоба између две државе.

Моћ државе у међународним односима треба посматрати у контексту њене способности да произведе извесне промене у безбедносном окружењу. Моћ државе у међународним односима значи у ствари располагање силом и спремност да је употреби ради

¹⁰ Драгаш, О., Савремена обавештајно безбедносна заједница: утопија или реалност, Посебна издања, Београд, 2009. стр.56.

изазивања одређених промена у свом безбедносном окружењу у складу са властитим циљевима и интересима. То се може постићи на један од следећих начина:

- Применом дипломатско-конзуларних делатности;
- Применом субверзивних делатности (државни удар , немири , протести);
- Применом воје силе и
- Применом комбинованих делатности (дипломатске , субверзивен и војне).

Потпуно је разумљиво да политичка елита одређене државе настоји да њена спољнополитичка ангажованост буде што ефикаснија у односу на актере у безбедносном окружењу матичне државе. Овакву оптималну успешност може постићи дипломатским активностима које се вишеструко преплићу са обавештајним, првенствено шпијунским делатностима. Уколико обавештајне службе државе успеју да прибаве виталне тајне актера у безбедносном окружењу, њени дипломатски представници имаће доста повољније изгледе да остваре жељени утицај на дату државу.

3.5 Агентурна мрежа и начин врбовања

Суштина низа обавештајних и необавештајних делатности заснива се на чињеници да су реализатори тих делатности углавном држављани државе која је објекат деловања. Када се говори о агентима, првенствено се мисли на људе које је обавештајна служба регрутовала у појединим или у свим државним и друштвеним структурама државе која је објекат деловања. Реч је о агентима издајницима, чији је кључни задатак да изводе конкретну врсту, најчешће, необавештајне делатности и то самостално. Овакву агентурну мрежу начелно чине две категорије лица, где у прву категорију спадају лица која на основу свог положаја у хијерархијској лествици државне администрације или снагом свог друштвеног, верског, културног ауторитета могу да утичу на своје окружење, и они се називају *агенти од утицаја*.

У другу категорију спадају индивидуалци који имају задатак да непосредно извршавају конкретне задатке у оквиру неке врсте необавештајних делатности, и они се називау *агенти техничари*.

За вођење активне обавештајне делатности, потребни су људи у редовима државних или приватних институција државе објекта интересовања. Такође, то могу бити људи из матичне државе , постављени на дипломатско-конзуларене дужности, или на друге дужности у оквиру државне политичке хијерархије које им омогућавају несметано кретање кроз политичке и војне кругове државе објекта интересовања. Јасно је да, што је виши положај убаченог човека у групи која се обрађује, то су и његове могућности веће, чиме он представља и већу

вредност за матичну државу. Положај који „убачени“ човек заузима у циљној групи може бити¹¹:

- Висок (човек из руководећег састава који има непосредну улогу у доношењу важних одлука);
- Средњи (лица која имају приступ усменој или документованој информацији);
- Нижи (људи који посећују места на којима се састају припадници циљне групе или где се налазе документа , али немају доступ до самих докумената) и
- Помоћни (кадрови који немају директну везу са конкретном структуром групе, али могу да пруже одређену помоћ).

Своје људе треба пажљиво користити за решавање најразличитијих задатака, полазећи од њихових могућности, али и водећи рачуна о мерама безбедности и захтевима ситуације . Они могу бити коришћени за:

- Добијање информаија;
- Усмеравање делатности организације у правцу који је вама потребан;
- Сарадњу при извођењу одређених акција са циљем дискредитације групе , потпуног или делимичног растурања групе, убацаивања и довођења на потребан положај у групи својих људи;
- Постављање прислушних уређаја или доласка до докумената путем њиховог тајног копирања или непосредне крађе докумената и
- Помоћ у решавању неких успутних задатака.

Веома је битно разликовати и не мешати две категорије људи које се користе током обавештајних и необавештајних делатности, а то су :

- Сарадници оперативци-чланови екипе) и
- Агенти (оперативне везе-људи који се ангажују накнадно).

3.5.1.1 Начин врбовања

Након детаљне израде психолошког профила објекта и оцене његових способности, проблема и стремљења, могуће је препознати мотиве који обезбеђују да се планирано лице приволи на сарадњу. Најчешће се као иницијални моменат за то јављају:

- Политичка и религиозна убеђења;
- Тежња ка власти;

¹¹Видети више о датом наслову у : Роман, Р., Обавештајни рад , Службени гласник, Београд , 2009. Стр 61-93

- Национализам;
- Освета;
- Похлепа;
- Љубав (према партнеру, деци) и
- Животне слабости и пороци (пијанство, коцка , жене , наркотици).

Главне методе врбовања су :

- Уцена;
- Поткупљивање;
- Претња физичком силом;
- Претња блиским особама;
- Распламсавање емоција и
- Посебне акције (везано за наркотице, сексуалне активности итд .).

Неопходно је знати да интензитет испољавања појединих осећања често може да се мења са временом и да се коригује. Ту чињеницу увек треба имати у виду. На основу тога, приступ врбовању може бити¹²:

¹²Видети више о датом наслову у : Роман, Р., Обавештајни рад , Службени гласник, Београд , 2009. Стр 61-93

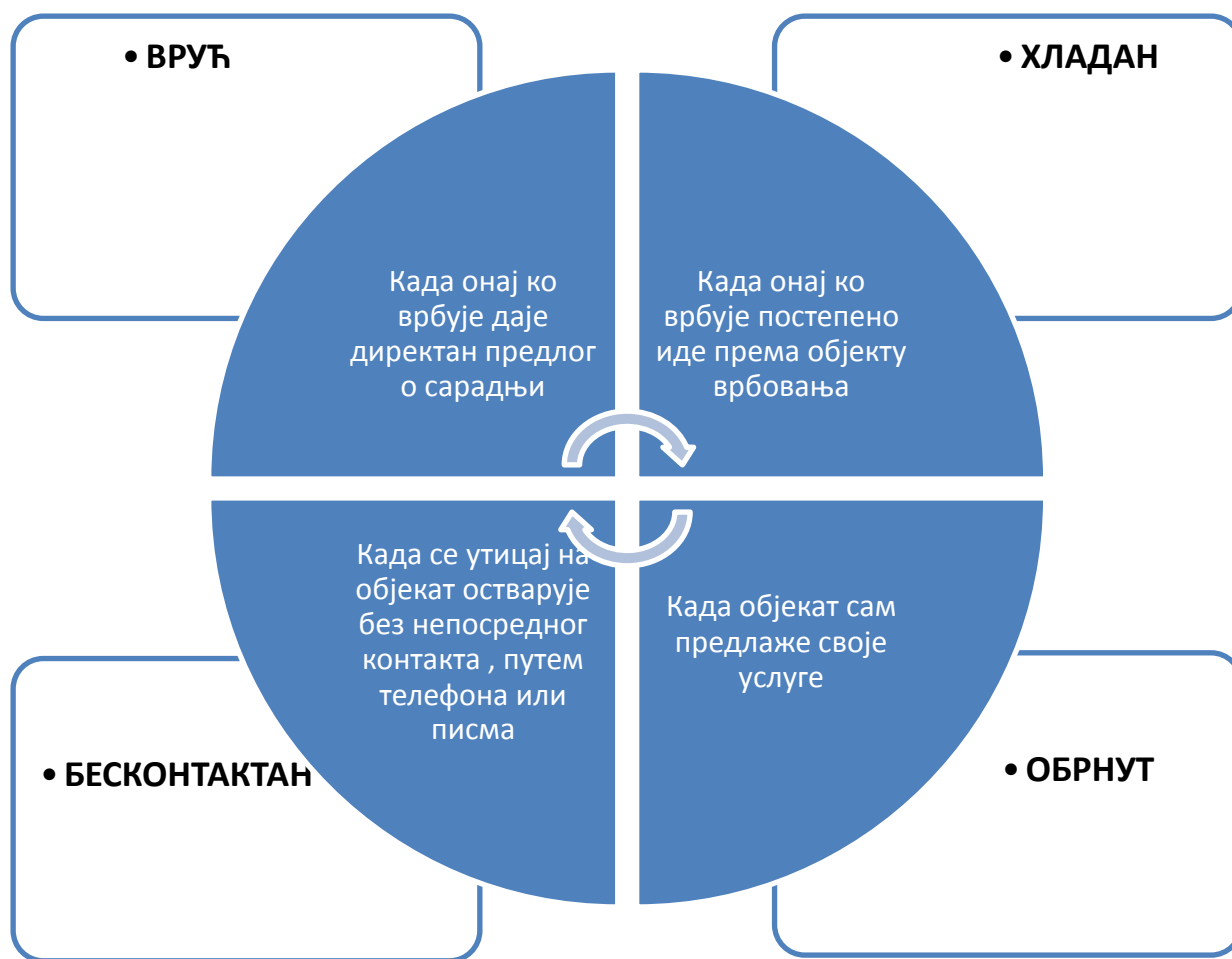

Схема 3: Приказ приступа врбовању

Извор: Аутор

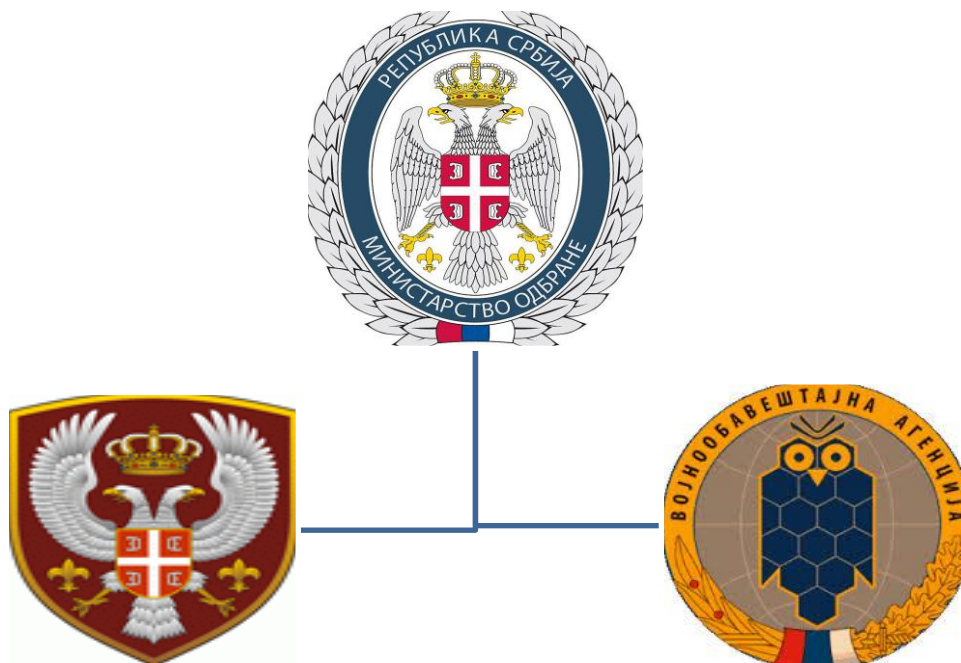
3.6 Обавештајно-безбедносне установе Министарства Одбране

Министарство одбране је највиши управни стручни орган, који у оквиру својих надлежности:

- проводи законе и друге акте Скупштине Републике Србије;
- координише и спроводи политику одбране коју утврди Савет министара;
- израђује предлоге закона, планова и стратегијских докумената у области одбране;
- координише активности са другим министарствима Републике Србије, безбедносним институцијама и органима државне управе и локалне самоуправе;
- планира и координише коришћење ресурса одбране;
- управља људским ресурсима укључујући и школовање кадра итд.

Субјекти обавештајно –безбедносног система Републике Србије који припадају Министарству одбране су¹³:

- Војнобезбедносна агенција (ВБА)
- Војнообавештајна агенција (ВОА)

Слика бр.3: Обавештајно-безбедносне службе Министарства одбране

Извор: Аутор

3.6.1.1 Војнообавештајна агенција (ВОА)

Војнообавештајна агенција је по области истраживања и карактеру циљева војна спољна обавештајна агенција, а по положају у обавештајно-безбедносном систему је ресорна обавештајна служба .

¹³У овом раду , акценат је дат на Војнообавештајну службу (ВОА) ;

Војнообавештајна агенција има три мисије:

1. Подршка државном и војном руководству обавештајним информацијама о ризицима и претњама усмереним из иностранства против безбедности Републике Србије;
2. Обавештајна подршка Војсци Србије при реализацији мисија и задатака;
3. Представљање и заштита интереса Министарства одбране и Војске Србије у иностранству.

У складу са дефинисаним мисијама, основни задаци ВОА су:

У првој мисији:

1. праћење и истраживање политичко-безбедносне ситуације у окружењу, која може да генерише ризике и претње безбедности државе;
2. праћење војног фактора међународних односа;

У другој мисији:

1. усмеравање и планирање обавештајних припрема и обавештајног обезбеђења Војске Србије;
2. достављање и размена обавештајних података и информација са обавештајно-извиђачким органима и јединицама Војске Србије;
3. праћење криза у регионима где су или могу бити ангажоване националне снаге у мултинационалним операцијама;

У трећој мисији:

1. представљање МО и Војске Србије у иностранству;
2. заштита интереса МО и Војске Србије и учешће у развоју међуармијске сарадње;
3. обавештавање о условима и развоју догађаја у држави код које се акредитује ;

Према *Закону о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији* из 2009.год, ВОА је надлежна за обављање обавештајних послова од значаја за одбрану који се односе на прикупљање, анализу, процену, заштиту и достављање података и информација о потенцијалним и реалним опасностима, активностима, плановима или намерама страних држава , група и појединаца .¹⁴

ВОА обавља послове и задатке из своје надлежности у складу са начелима уставности и законитости, поштовања људских права и слобода, професионализма и сразмерности у

¹⁴Члан 2 . Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији .

примени овлашћења, при чему мора бити политички, идеолошки и интересно неутрална, а њени припадници не могу бити чланови политичке партије или интересне групе.

Војнообавештајна агенција у свом раду реализује две основне функције:

- обавештајно-оперативну и
- дипломатску функцију у области одбране.

Обавештајно-оперативна функција се обавља у војнообавештајним центрима ВОА. Дипломатска функција у области одбране извршава се у изасланствима одбране, у складу са законима и Бечком конвенцијом о дипломатским односима.

У систему одбране постоји и обавештајно-извиђачка функција (подфункција), која се реализује преко Управе за обавештајно-извиђачке послове (Ј-2) Генералштаба Војске Србије.

Војнообавештајна агенција подржава обавештајно обезбеђење Војске Србије тежишно на стратегијском нивоу, које се односи на индикације и упозорења, обавештајну припрему простора ангажовања, разумевање ситуације, припрему и заштиту снага. Подршка заштити снага нарочито је важна у мултинационалним операцијама у иностранству. Да би се обезбедила благовремена подршка Војсци Србије у реализацији стратегијског обавештајног обезбеђења, успостављен је адекватан обавештајни систем, којим се организује рад стручних органа ВОА и обавештајних елемената Војске тако да сачињавају функционалну целину у подршци националним интересима Републике Србије и ангажованим снагама.¹⁵

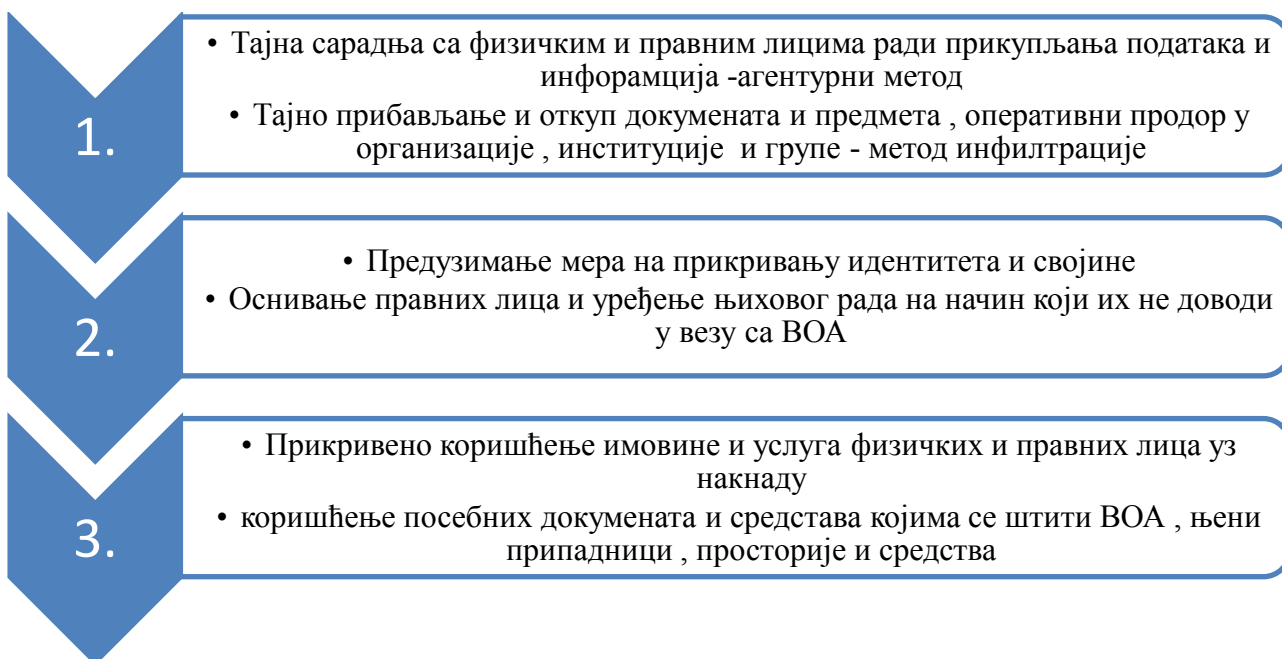
Слика бр.4: Шема организације ВОА

¹⁵Република Србија, Министарство одбране, Војнобезбедносна агенција, Интернет 19.10.2016., <http://www.voa.mod.gov.rs/sr/voa/funkcije#.WAdg0-iLTIU>

У свом раду, ВОА примењује све савремене обавештајне методе : агентурни и технички метод , метод сарадње итд. Пркупљање обавештајних сазнања од стране припадника ВОА обухвата прикупљање информација из:

- Јавних извора (pen sources Intelligence –OSINT);
- Од физичких и правних лица;
- Разменом података са другим службама безбедности (метод сарадње) и
- Применом посебних поступака и мера.

Тајно прикупљање података према новом Закону ¹⁶, подразумева да ВОА има право да примењује следеће посебне поступке и мере:

Када се говори о посебним овлашћењима, ВОА има право да користи средства за осматрање, снимање, навигацију и везу, да се послужи саобраћајним средством и средством везе правног или физичког лица. Државни органи Републике Србије и правна лица имају обавезу да овлашћеном службеном лицу ВОА пруже неопходну помоћ ради извршења задатака из њене надлежности¹⁷.

¹⁶Члан 27. Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији.

¹⁷Члан 33. Закона о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији.

4. ВОЈНА ДИПЛОМАТИЈА

Значај и улога војног фактора у миру, а посебно у рату, како сада тако и раније, довели су до настанка и развоја војне дипломатије, која је постала битан сегмент опште дипломатије скоро сваке савремене државе, са својим посебним предметом активности, садржајем, методом и средствима рада. Између дипломатије и војске успостављени су тесни и међузависни односи, јер ако се циљ војске дефинише као одбране земље од спољних непријатеља оружаном силом, циљ дипломатије је веома сличан, јер се она такође стара за одбрану државе, само мирним путем.

Дипломатија која за собом има јаку и добро организовану војску имаће много више дејства и утицаја на међународном плану. Војска коју за време мира помаже способна дипломатија, а за време рата још више, имаће од њених акција несумњиво велике користи. Таква успешна дипломатија крунисаће успехе војске повољним уговором о миру, што и јесте основни задатак војне дипломатије.

4.1 Појам војне дипломатије

Под војном дипломатијом се подразумевају дипломатске активности војне природе у међународним односима, односно војни односи и сарадња са иностранством на билатералном и мултилатералном плану. Постоји више дефиниција војне дипломатије, али сматрам да је ова најадекватније:

*Војна дипломатија је војно дипломатска организација – институција која планира, организује и води војне односе са иностранством, користећи сопствену методологију (методе, снаге и средства) у реализацији задатака војне природе у међународним односима.*¹⁸

Војна дипломатија је производ војних потреба, али и потреба државе и њеног система који војну организацију инкорпорише у сопствени систем, у њену активност и активност меритарне државне политике. Безусловно свака држава има своје државне постулате и обележја која је чине модерном, самосталном, заосталом или несамосталном. Један од њих је и војна организација која служи држави и народу. Да би ту своју функцију квалитетно обављала, војна организација је изградила свој систем и своју дипломатију.

¹⁸Зечевић, М., Војна дипломатија, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1990.стр 17.

4.2 Организација и структура војне дипломатије

Теорија и пракса војнодипломатских односа кроз историју показује да су се развила два основна правца војне дипломатије, и то:

- Први правац који произилази из потребе развоја међуармијске сарадње, унапређења односа међу армијама, првенствено пријатељских земаља, кроз размену искустава, научних и технолошких достигнућа, кроз школовање кадрова, опремање оружаних снага, организацију војних команди, јединица и установа, организовање заједничких активности на домаћем и светском простору, организацију и извођење заједничких вежби и маневара;
- Други правац развоја војне дипломатије јесте прикупљање тајних и других података и обавештења о оружаним снагама у земљи домаћина. Ова активност испољавана је према оружаним снагама земље акредитовања, било да се ради о пријатељској земљи или земљи где су односи између држава и армија сведени на егзистенциони минимум, због израженог непријатељства или могућности да је та држава потенцијални противник. Та активност се првенствено своди на обавештајну и (или) субверзивну делатност, на прикупљање података о оружаним снагама, њеним припремама за вођење рата и ратних дејстава, легалну или класичну шпијунажу. Ангажовање војне дипломатије на овим питањима је врло сложено и у већини случајева забрањено, али се ради према свим земљама, само различитим интензитетом, јер државе никада нису сигурне да и највећи пријатељи на међународној сцени неће једног дана постати противници и непријатељи.

Војна дипломатија своје активности спроводи кроз следеће институције ¹⁹:

Схема бр 4: Институције војне дипломатије

Извор: Аутор

¹⁹У овом раду детаљније ће бити обрађена само Војно дипломатска представништва ;

Војна дипломатија на врху:

Војна дипломатија на врху (војна самит дипломатија) представља формалне или неформалне сусрете највиших војних представника две државе (билатерални односи) или више држава (мултилатерални односи). Она планира, организује и трасира путеве војне и војне дипломатске сарадње у оквиру спољне политике и реализује активности војне дипломатије на врху преко планиране размене делегација које имају дипломатски третман. У оквиру војне дипломатије на врху, највећи значај има дипломатска активност министра одбране, јер је он кључна фигура оружаних снага једне земље и његове посете редовно отварају и затварају могућности за развој дипломатских односа.

Војна економска представништва:

Војна економска представништва се баве пословима војне економске дипломатије. Предмет војне економске дипломатије је широк спектар спољноекономских активности, повезаних са војноиндустријским комплексом дате земље. Посленици војне економске дипломатије се баве извозом и увозом оружја, борбених средстава и војне опреме, питањима производно-техничке и технолошке сарадње у војноиндустријском комплексу, пословима војног реекспорта, сервисирањем наоружања и војне опреме, питањима организације школовања војних специјалиста и војних старешина. У земљама захваћеним грађанским ратом или које представљају опасност по општу безбедност и стабилност у свету или у региону у којем се налазе, међународна заједница прописује посебан режим увоза, извоза оружја, борбених средстава и војне опреме (увођење ембарга или санкција међународног карактера).

Војне мисије:

Војне мисије су ад хок дипломатске војне делегације које се организују ради разматрања и решавања конкретних текућих питања у војним односима између две државе. Колико год да су у рату војне мисије оправдавале своје постојање, своју сврху и функцију, оне су се редовно по престанку борбених дејстава гасиле или су прерастале у војна дипломатска представништва.

Војне комисије:

Војне комисије су трајни дипломатски војни органи две или више држава које се образују ради решавања одређених проблема за које је потребно више времена, који су по својој природи сложени и не могу се решити кроз активност војних мисија.

4.3 Војна дипломатска представништва

Израз „војнодипломатско представништво – ВДП“ нашао је утемељење у обичајној пракси дипломатије. Дефинисан је као војно представништво које заступа оружане снаге своје земље пред оружаним снагама друге државе.²⁰ Војнодипломатско представништво као институција ресора одбране и специфичних задатака које обавља а проистичу из основних функција Бечке конвенције о дипломатским односима у ствари је део дипломатског представништва.

Заправо, израз војнодипломатско представништво у дипломатској пракси представља само жаргон, јер формално –правно нема статус самосталног дипломатског представништва, али због своје потчињености војном ресору у стручном и материјално-финансијском погледу и задатака које извршава у држави пријема(војна сарадња, војна трговина, самостално контактирање војних представника) представља засебну целину дипломатског представништва. Због тога војни аташеи Републике Србије у односу на дипломатско представништво имају статус „при амбасади Републике Србије“, што значи одређени степен самосталности, који је веома неопходан.

Слика бр.5: Амбасада USA у Београду

4.3.1 Организација војнодипломатског представништва

Идеја о формирању институције војнодипломатског представника проистекла је из потребе да се увећа број војнодипломатских представника, односно војних аташеа у саставу

²⁰Војни лексикон, стр.64

дипломатске мисије. Милан Зечевић је у својој књизи „Војна дипломатија“, дефинисао три основна модела војнодипломатских представништава: западни, источни и модел независних земаља.

Међутим он се ту и оградио наводећи да организацијско -формацијска структуру ВДП зависи од браних фактора који доминирају у држави,односно војсци. Ту се пре свега мисли на спољну политику државе, тј. Националне интересе и безбедносне приоритете, материјалне могућности државе и војске и људске ресурсе којима располажу.

Организацијско – формацијска структура сва три поменута модела, која је неспорно диктирала тадашња подела света на војно-политичке блокове и савезе, у основи је била идентична. Заједничко за сва ВДП, а на основу Бечке конвенције о дипломатским односима, јесте да су имали дипломатско, административно – техничко и послужно особље. Одређеном комбинаториком а првенствено вођена војно – политичким и економским факторима , свака војска одређује организацијско – формацијску структуру свог војнодипломатског представништва.

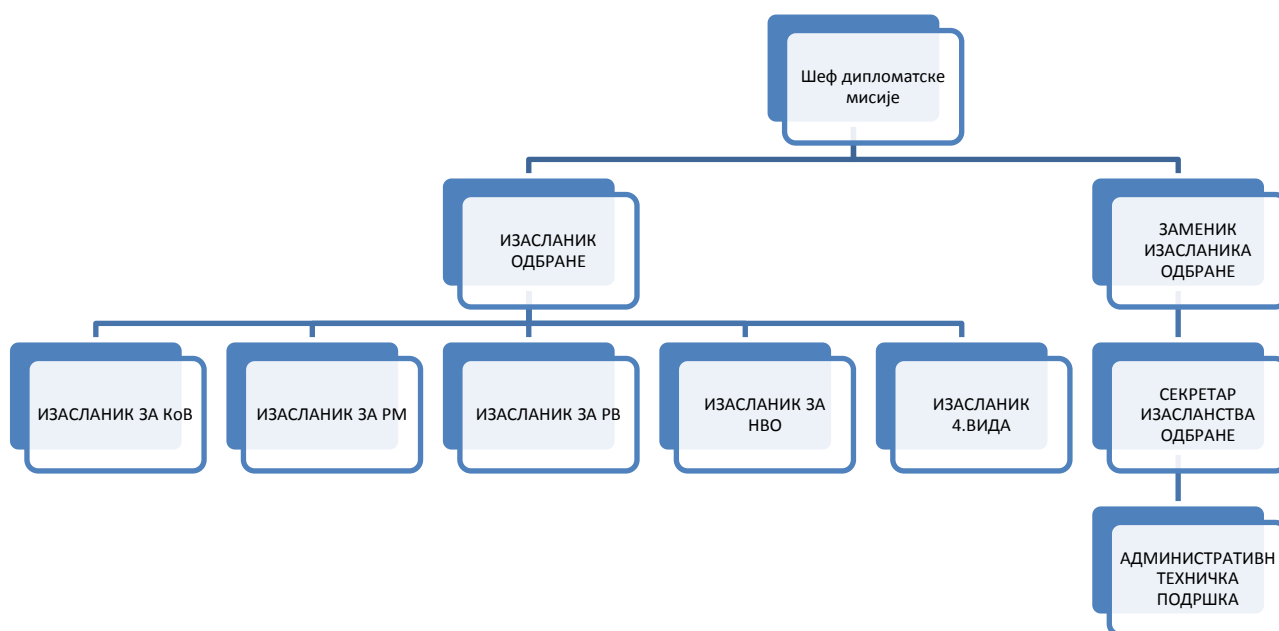

Схема бр. 5: Организација војнодипломатског представништва –ВДП

Извор: Аутор

4.3.2 Место и улога војнодипломатског представништва

Улога војнодипломатског представништва као самосталног дипломатског тела у односу на дипломатско представништво јесте да обезбеди информације и извршава

аветодавну улогу дипломатске мисије по војним и питањима безбедности, учествује у припреми, организацији и реализацији мера безбедности са циљем физичке заштите просторија дипломатске мисије у случају кризе, ванредног стања, непосредне ратне опасности, па и рата, уколико се у међувремену не донесе одлука о затварању дипломатске мисије.

У односу на Министарство одбране и војску државе именовања

Без обзира на то да ли је ВДП директно потчињено војнообавештајној агенцији (Србија, САД, Румунија, Израел, Белгија и др.) , сектору или управи за међународну војну сарадњу –УМВС (Хрватска, Македонија, Немачка), Генералштабу (Кина, Турска, Француска), оно заузима значајно место у организацијско-формацијској структури те организационе целине Министарства или војске.

Улога ВДП је да прати стање у држави пријема (са тежиштем на војним, војно-политичким и питањима безбедности) и редовно о томе извештава. Како би реализовало те задатке ,ВДП обезбеђује пермаментну комуникацију са војним кором домаћина (ВКД),војнодипломатским кором (ВДК), грађанима државе пријема и нашим грађанима у држави пријема. Једна од улога ВДП јесте и промоција домаћег наоружања и војне опреме ради продаје и информација о наоружању и опреми државе пријема.

У односу на Министарство одбране и војску државе пријема

Војнодипломатско представништво једне државе у односу на државу пријема у вези је, по природи посла, са одељењем за везу са страним војним представницима, које се најчешће организационо налази у Управи за међународно војну сарадњу или Генералштабу.

Улога ВДП у односу на државу пријема првенствено се односи на заштиту војних интереса државе одашиљања у држави пријема, представљање војне власти своје земље и одржавање везе са властима државе у којој се ВДП налази.

4.3.3 Функције војнодипломатског представништва

Задаци које су војна лица добијала пре упућивања у иностранство детерминисали су почетне функције војнодипломатских представника или војне дипломатије уопште. Но, пре описивања функција војнодипломатске мисије, важно је дефинисати сам појам *функција*. Реч функција је латинског порекла а означава вршење службе, дужности или неког задатка. Из функција војнодипломатског представништва произилазе, односно конкретизују се задаци и циљеви које извршавају чланови војнодипломатског представништва.

Функције војнодипломатске мисије су:

- Представљање министарства одбране и војске државе која акредитује код државе код које се акредитује;
- Заштита ,у држави код које се акредитује, интереса министарства одбране и њених припадника , у границама које дозвољава међународно право;
- Преговарање са министарством одбране и војском државе код које се акредитује;
- *Обавештавање свим дозвољеним средствима о условима и развоју догађаја у држави код које се акредитује и подношење извештаја о томе министарству одбране државе која се акредитује*²¹и
- Унапређење пријатељских односа и развијање војних односа између државе која акредитује и државе код које се акредитује.

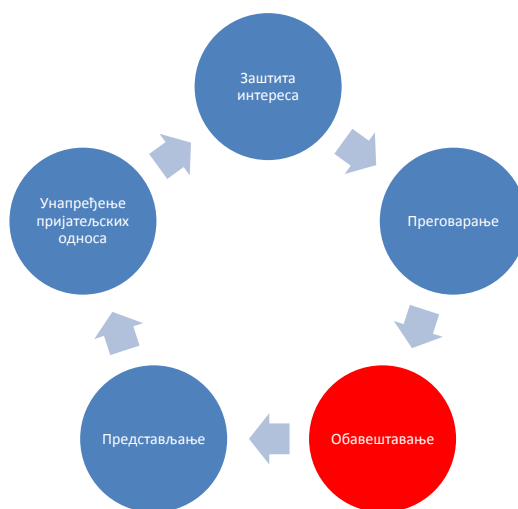

Схема бр.6: Функције војнодипломатског представништва

Извор: Аутор

4.3.4 Обавештавање свим обавештајним средствима

Функција обавештавања и извештавања има примарни карактер у војној дипломатији и вероватно представља један од првих задатака које су војнодипломатски представници добијали пред упућивање у иностранство о реализовали током обављања дужности у држави пријема . Прикупљање информација о политичком, војном и економском развоју догађаја и извештавање о томе дуго времена је сматрано једном од најважнијих функција амбасаде.

Квалитетно и успешно ради оно војнодипломатско представништво које се истовремено обавештава о битним токовима војно-политичке ситуације у држави пријема,

²¹ У овом раду детаљније је приказана функција Обавештавања , док за остале погледати више у: Миленковић, А., Војнодипломатско представништво-теорија и пракса , Медија центар Одбрана, Београд , 2013.год

предвиђа правце кретања такве ситуације и о томе правовремено информисе своје војно руководство. То значи да дипломатски представници, поред праћења средстава јавног информисања и непосредно посматрају збивања у држави пријема, траже посебна овлашћења и обавештења, врше анализу тих догађаја и достављају их својој влади преко Министарства иностраних послова. Приватни контакт са појединцима-држављанима државе пријема није забрањен, али се мора кретати у границама закона државе пријема.

У конкретном случају, војнодипломатски представник област интересовања концентрише првенствено на:

- Војно-политичка питања;
- Војнобезбедносна питања;
- Збивања у војсци државе пријема и
- Разговоре и извештаје званичних представника МО и војске државе пријема.

Предност присуства на домаћој сцени, уз размену информација са колегама из ВДК, ствара одличне услове да се ВДП обавести из „прве руке“ и да о томе свом министарству достави извештај. За разлику од новинског извештаја, вести или новинарског текста, који могу бити цензурисани, тенденциозно пласирани, популистички окићени па чак и непрецизни, извештај ВДП мора да буде не толико брз као новинарски, али мора да буде правовремен, тачан, објективан, лишен политичког или било ког другог убеђења и на крају, без бојазни од евентуалне реакције корисника информације.

Обавештавање „свим дозвољеним средствима“ даје за право војнодипломатском представнику да користи разна средства обавештавања, усмерена ка институцијама и објектима министарства одбране и војске државе пријема, појавама и водећим личностима. чије праћење може имати значај за безбедност државе одашиљања првенствено, а потом за билатералне односе двеју војски.

У групу дозвољених средстава спада и разговор са било којим лицем државе пријема, било да је владин чиновник, приватни предузетник или свештено лице, где ВДП и на тај начин врши функцију обавештавања. Дипломатска функција обавештавања је можда једина функција која се прати и усмерава из централе државе одашиљања, смерницама, сугестијама, препорукама, критикама па и упозорењима за неке учињене пропусте. Сматра се да је непрецизно или нетачно обавештавање о будућим намерама армија оних снага које имају непријатељске намере према матичној држави, могу бити тако важан и одлучујући фактор одбрамбене структуре, јер на основу тих информација матична држава би могла да се наоружава за погрешан рат, на погрешном месту, у погрешном времену и против погрешног противника.

Но, прелазак оквира дозвољених средстава ВДП о прикупљању података, чини кривично дело према законима државе пријема. Својевремено је била пракса да се војнодипломатски представници и по цену властитог ризика баве шпијунажом, поготову у времену Хладног рата. Данас је таква пракса веома ретка и практично се мало примењује у савременим војнодипломатским односима, због све веће отворености оружаних снага чији представници стране ВДП редовно информишу о активностима и догађајима, позивају их на војне вежбе и посете јединицама и установама и сл.

С правом се поставља питање да ли војнодипломатски представник може реализовати све добијене задатке коришћењем само дозвољеним средствима. У прилог ового, говори следећи податак: „ Наиме , један јапански стручни часопис је објавио тачан опис (поред фотографија, скица конструкционог решења), податке и карактеристике најновијег америчког борбеног авиона , чији су подаци држани у строгој тајности у САД. Сматрало се да је са подацима упознат само најужи круг војног и политичког руководства САД. Иако су Американци били запрепашћени открићем, смирило их је сазнање да објављивање података није рад стручних обавештајних служби нити издаје, већ резултат ситног и стрпљивог рада особа у јапанском часопису, који су на основу појединачно објављених информација, фотографија, скица новог авиона у различитим америчким листовима и часописима успели да реконструишу и добију комплетну слику о новом америчком борбеном авиону“.²²

Радомир Вукадиновић у књизи „ Политика и дипломатија “, наводи да су војни, поморски и ваздухопловни аташеи више него друге дипломате изложени сумњама да се баве шпијунажом. Њихов посао је да оцене војне снаге државе пријема , да по могућности што тачније утврде наоружање, оспособљеност војске, њену политичку оријентацију, морал и стабилност. У том раду и са тим обимом задатака највећи део података ипак не долази легалним путем, што значи да они морају имати контакте ван сужбених контаката са државним службеницима државе пријема.

Иако се због чињенице да је све већи број протеривања страних дипломатских и војнодипломатских представника може констатовати да обавештајне службе све више, свестраније и интензивније делују у оквиру дипломатско-конзуларних представништава, нарочито код економски јаким земаља, ипак се може рећи да се војнодипломатски представник и дипломата не могу окарактерисати као шпијуни, односно да се баве класичном шпијунажом. Ако би се тако поједноставиле, упрошћавале и изједанчавале шпијунажа и

²²Лукић, Д., Савремена шпијунажа , Привредна штампа, Београд, 1982. Стр 18.

дипломатија, онда би то угрозило суштину, садржину и циљеве дипломатије као средства развијања што бољих односа.²³

Слика бр.6: Потписивање Плана билатералне војне сарадње МО РС и Хрватске
11.04.2014.год

4.4 Правни основ изасланства Одбране Републике Србије

Влада утврђује и води политику одбране, предлаже и извршава законе и општа акта Народне скупштине који се односе на одбрану. Влада у области одбране нарочито одлучује о броју и распореду изасланстава одбране Републике Србије у иностранству, на основу предлога министра одбране.²⁴ Сходно својим овлашћењима, Влада је 4. Новембра 2010.год донела Одлуку о броју и распореду изасланстава одбране Републике Србије, на основу које се одлучује о њиховом образовању и укидању.

На основу наведене одлуке, изасланства одбране Републике Србије могу се образовати у тридесет две државе, а у државама у којима није образовано изасланство одбране изасланик одбране може се акредитовати на нарезиденцијалној основи у још десет држава. Министарство одбране, у оквиру свог делокруга, обавља послове који се односе на образовање и укидање изасланстава одбране и војних представништава²⁵, остварује

²³ Миленковић, А., Војнодипломатско представништво – теорија и пракса, Медија центар Одбрана, Београд, 2013. Стр 110.

²⁴ Закон о Влади, члан 43. Став 1, и Закон о одбрани, члан 12, став 2. тачка 24.

²⁵ Закон о одбрани, члан 14. под 34 и члан 22. став 2.

међународну сарадњу и организује међународну војну сарадњу за потребе Војске Србије, у складу са утврђеном стратегијом и политиком одбране.

Одлуку о образовању, привременом затварању или укидању војних представништава доноси министар одбране на предлог директора Војнообавештајне агенције, као и о постављању и разрешењу дужности изасланика одбране и војних представника. Услове и поступак за избор и упућивање изасланика одбране и Војске Србије и војних представника, начин финансирања и активности у иностранству уређује министар одбране.²⁶

Министар одбране, на предлог директора Војнообавештајне агенције, доноси Одлуку о посебним критеријумима за пријем на рад у изасланствима одбране. Чланом 8. Правилника о изасланствима одбране Републике Србије, изасланик одбране је претпостављени старешина свим запосленима у министарству одбране и припадницима Војске Србије који се налазе на школовању, специјализацији у држави пријема.

Војна изасланства достављају своја информативно –аналитичка документа у виду телеграма, информација, оригиналних докумената и извештаја. Припадници војних представништава имају дипломатски статус и користе дипломатске канале и везе, што им даје извесну слободу у раду, чак и у условима рада на ивици легалности.²⁷

²⁶Правилник о изасланствима одбране Републике Србије, члан 3.

²⁷Петковић, М., ВОС и УДБА нису исто(од Јалте до Малте), Златни пресек, Београд,2005. Стр 95.

5. ИЗМЕЂУ ЛЕГАЛНОГ И ЗАБРАЊЕНОГ

Успостављање или постојање војнодипломатских односа подразумева да у држави пријема постоје услови за рад предвиђени конвенцијама о дипломатском статусу и понашању. Услови на које се не може утицати у држави пријема су пре свега отвореност и демократичност друштва. У државама развијене демократије нема формализованог односа према странцима, не осећа се јаз у односу странац-грађанин државе пријема.

Други услов је политичка и безбедносна култура грађана државе пријема. У неким државама је крајње опасно општити са странцима, ако до таквих контаката ипак дође, грађанин државе пријема је у обавези да пријави разговор надлежној служби и сл. Није потребно наглашавати колики значај, приликом проучавања услова и могућности за рад има добро познавање језика државе пријема, али је неопходно рећи да се не може постићи експертски ниво познавања државе пријема без испуњавања овог услова.

Слика бр.7: Танка је линија између легалног и забрањеног

5.1 Методе рада војнодипломатских представника

Обавештајне службе развијених земаља почеле су ради унапређења рада да користе и научне методе које су својствене и природним и друштвеним наукама. Изучавање метода

рада обавештајних служби је од изузетног значаја, јер се приликом оцењивања рада и праваца делатности војнодипломатски представника у држави пријема увек полази од метода које су примењивали. Поред посебних метода које могу користити овабештајне службе, попут:

- Агентурни метод;
- Метод коришћења техничких средстава И
- Метод инфилтрације.

Војнодипломатски представници у држави пријема користе првенствено методе којима се иначе служе и друштвене науке у својим истраживањима (анализу садржаја, испитивање, посматрање, експеримент, статистичку методу, синтезу, индукцију, дедукцију, апстракцију, конкретизацију итд.).

Различити су ауторски приступи класификацији метода рада обавештајне службе . Обрен Ђорђевић методе обавештајне службе групише²⁸ у:

- Тајне;
- Прикривене и
- Легалне.

Радомир М. Милашиновић методе рада групише²⁹ у :

- Тајно прибављање обавештајних података и
- Легално прибављање обавештајних података.

У војностручној литератури која разматра методологију рада устаљена је подела на легалне и забрањене, односно илегалне методе рада војнодипломатских представника у држави пријема.

5.2 Легални метод рада ВДП

Коришћење легалних могућности за обављање задатака „информативно-аналитичког“ карактера у савременим условима постаје један од најважнијих метода , не само обавештајне делатности већ и делатности на обавештавању, јер су могућности за отворени наступ обавештајних институција све веће. На тај начин се избегава опасност да се држава која их примењује компромирује пред светском јавношћу. За коришћење легалних могућности у обавештајној делатности често се користе и други називи, на пример , „легална шпијунажа

²⁸Ђорђевић, О., Лексикон безбедности , Партизанска књига, Београд, 1986. Стр 206.

²⁹Милашиновић , Р., Тајне паралеле-обавештајна служба у међународним односима , 4. Јул ,Београд, 1981.

или легални обавештајни рад „ , но таква одређења нису прихватљива ни са теоријског ни са практичног аспекта. Наиме, обавештајна делатност је сама по себи нелегална, јер се њоме у сваком случају нарушавају суверенитет и интегритет државе према којој је таква делатност усмерена.

Користећи се том могућношћу, обавештајне службе никада јавно не износе да им је коначни циљ прикупљање противничких тајни, јер сва национала законодавста предвиђају ригорозне казне и друге санкције за откривена дела шпијунаже и њихове носиоце.

Основна карактеристика легалног метода је у томе да надлежни органи једне државе прикупљају податке у складу са овлашћењима која су дефинисана у уставу и закону или изи из идредаба међународног права, као и да се прибављање података обавља на домаћој територији. Наиме, чињеница да суверено право једне државе да делује на сопственој заштити и одбрани ни у ком случају не укључује и право на спровођење обавештајне делатности према другој држави, јер међународно право ни у једном документу не прописује право некој држави да шпијунира другу.

Најважнији ноциоци обавештајне делатности коришћењем (злоупотребом) легалних могућности су:

- Дипломатско-конзуларне мисије;
- Институције из област јавног информисања;
- Научне институције;
- Међународне привредне институције;
- Транснационалене корпорације и
- Изузезно, носиоци могу бити и грађани.

Свака држава обавештава своју јавност о важнијим појавама и догађајима у земљи и свету. Ако такве информације немају детаље које ВДП директно може да искористи за своју информацију, оне му дају почетну идеју, коју ће у пригодној ситуацији моћи да искористи за добијање детаљније информације.

5.2.1 Активности ВДП

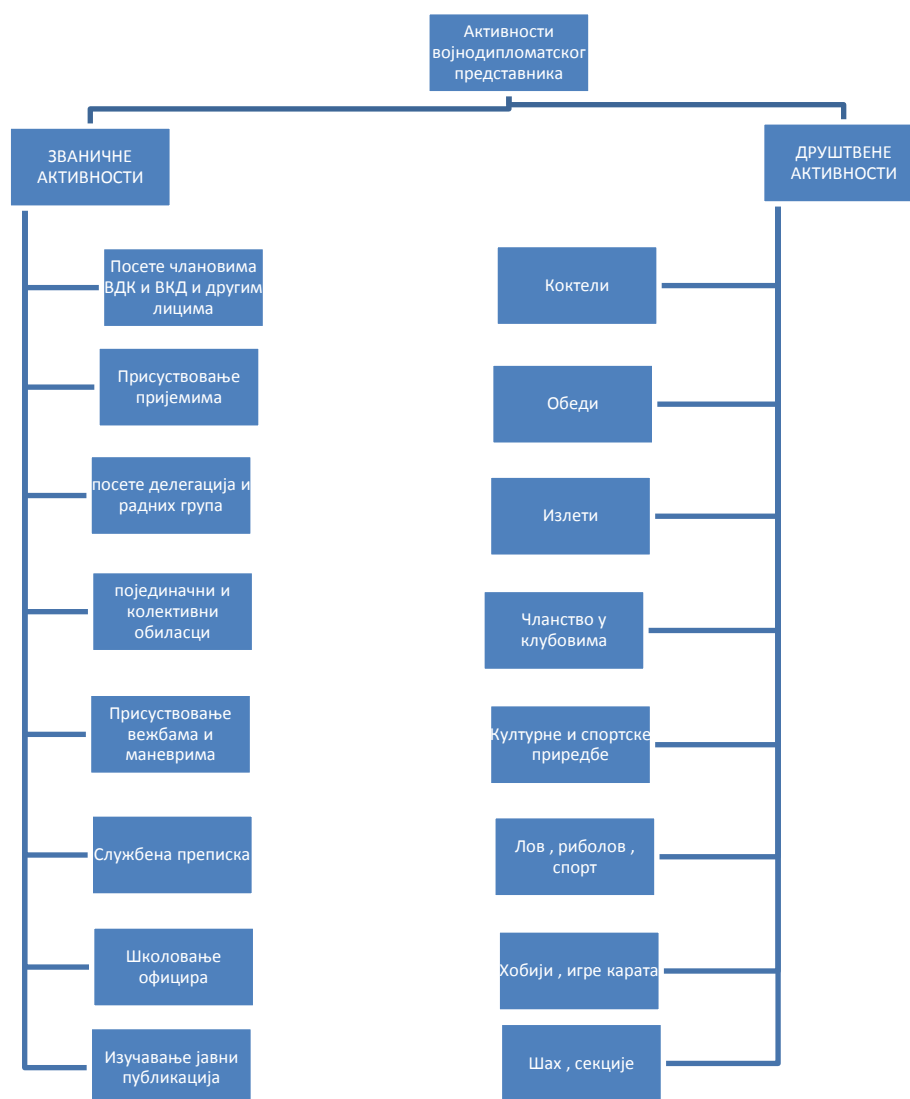

Схема бр. 7: Приказ легалних активности ВДП

Извор: Аутор

Реалност показује да есенцијалне податке може прикупити само човек, преко извора који су у непосредном контакту са поверљивим подацима. Они приликом саопштавања тих података чине инкриминисану делатност која је позната као кривично дело шпијунаже. Са друге стране, сувопарно коришћење легалних извора попут књига , часописа, интернета, вести и др. може попримити карактер канцеларисјког посла , што није својствено послу војнодипломатског представника. Активно учешће у приказаним активностима подразумева да ВДП поседује високостручне квалитете војнообавештајног официра и основна знања доброг аналитичара.

Интендиција сваког ВДП треба да буде стварање што више друштвених веза , односно упражњавање што више друштвених активности са лицима у држави пријема. Душан Вилић

у свом делу наводи „Сматра се да обавештајни органи више резултата постижу преко друштвених веза него другим методама деловања, јер прикупе низ корисних података, а не излажу се већим опасностима да буду компромитовани. Сваки контакт они припремају и прорачунато наступају, настојећи да при томе продру у све слојеве друштва. На први поглед те друштвене везе изгледају спонтане, неорганизоване, а у суштини представљају значајну форму рада обавештајних служби.“³⁰

Општа карактеристика легалног начина прикупљања података јесте „да се све мање – више зна, углавном се презентује већ виђено и познато. Наравно, треба очекивати и пласирање дезинформација у читавом спектру различитих информација. Квалитет информације обезбеђује и чин (звање) и функција саговорника. Понекад легални рад може бити и у функцији стварања подлоге за илегално деловање, односно стварање мреже поверљивих сарадника у објектима интересовања државе пријема.

Легалне форме рада не смеју бити приоритет деловања ВДП у држави пријема, јер су међународни односи променљива категорија. У погоршаним међудржавним условима, легалне форме рада могу бити изузетно отежане или у потпуности елиминисане, па забрањене форме рада остају једина алтернатива.

5.3 Забрањени метод рада

Без обзира на чињеницу да је обавештајни рад прерастао у делатност органозваног и специјализованог карактера, он је и данас остао присутан у великој мери у дипломатској пракси. Потреба за обавештајним радом у оквиру војнодипломатске праксе проистекла је из потребе за добрим познавањем противника, његових бојних потенцијала, слабости и намера, и из немогућности држава и њихових војски да остваре своје циљеве, пре свега агресивне, јер је таква намера изложена међународној компромитацији и последицама које из ње проистичу.³¹

Забрањени метод рада са свим формама његовог спровођења представља примена постојећих облика тајне обавештајне активности ради обезбеђења корисних информација и материјала за обавештајно обезбеђење претпостављене команде –установе, односно правовремено информисање највишег војног и политичког врха. Применом забрањених метода рада настоји се формирати дугорочне изворе обавештајних података. Стварање сарадника и сарадничке мреже представља врхунац примене забрањених облика рада појединца, односно обавештајног центра неке земље у држави пријема. Посао стварања

³⁰ Вилић, Д., Савремене обавештајне службе, ВВА ЈНА, Београд, 1972. стр 65

³¹ Миленковић, А., Војнодипломатско представништво – теорија и пракса, Медија центар Одбрана, Београд, 2013. Стр 197

сарадничке мреже је прилично захтеван и комплексан, и подразумева адекватну обуку и инструкисање, а првенствено ангажовање сарадничких веза, чијим би се оспособљавањем створили оптимални услови за успешну обавештајну активност, како у миру тако и у кризним ситуацијама. Управо због тога примена забрањених метода рада, тј. рад са сарадницима представља највећу вредност сваке војнообавештајне и обавештајне службе.

Искуство је показало да се са добро организованом мрежом сарадника може доћи до тајних информација до којих се иначе не би ни једном другом методом дошло. Но, примена забрањених метода обавештајних служби на страниј територије је законом забрањена, па јој као таквој треба обезбедити пуну тајност, како органа обавештајних делатности, тако и извора, ради избегавања компромитације, законских санкција итд., које би уследиле као последица шпијунске делатности, јер то и јесте типична шпијунска делатност. Ради тога се у примени ове методе ослоњци траже у дипломатији, као једном од најстаријих паравана обавештајне активности. У својој дугогодишњој традицији, дипломатија је задржала две важне предности – сигурност да у случају откривања недозвољеног рада дипломата (обавештајац), неће одговарати, и колико – толико оправдање за његово присуство на одређеном подручју са разложним интересовањем за одређене проблеме живота државе у којој обавља дипломатску дужност.³²

Држава пријема може у извесној мери да толерише примену забрањених метода рада, односно прикупљање података од стране ВДП на поменути начин, али само ако се ради о веома ретким и појединачним случајевима. Међутим, уколико је примена забрањених метода рада од стране ВДП очигледна и документована од стране контраобавештајне службе државе пријема, дотични ВДП ће истог тренутка бити проглашен за непожељну особу у тој држави. Након тога, следи повлачење ВДП од стране државе одашиљања (уколико се државе усагласе да случај не изађе у јавност), или ВДП бива протеран из Дипломатског представништва, без обзира која га је држава упутила на дужност. Последица има више, како по Министарство одбране, које је вршило избор, припрему и обуку дотичног ВДП, тако и по личност дотичног ВДП. Дотични ВДП добија етикету шпијуна, која ће га пратити током каријере, што се карактерише као негативна особина, без обзира што сви ВДП, било које државе, обављају у оквиру својих многобројних дужности управо и ту обавештајну-шпијунску дужност. Но, дипломатски представници ни у међународном праву ни у законодавствима држава не третирају се као обавештајни органи, а право на извештавање је једна од обавеза ВДП, због које је акредитован у некој земљи. Војнодипломатски представници у држави пријема могу прикупљати и поверљиве податке а да се не могу самтрати одговорним за дело шпијунаже,

³² Томић, С., Обавештајна делатност-од података до државне одлуке, *Савремени проблеми ратне вештине* број 36-37, Сектор ШОНИД, Београд, 1996. Стр 143

јер је сасвим уобичајена појава да ВДП одржава и развија званичне и незваничне контакте са цивилним и војним лицима државе пријема, који по било ком основу обављају у њиховој структури веома одговорне дужности, али све док га обавештајна или Војнообавештајна служба државе пријема не окарактерише као шпијуна.

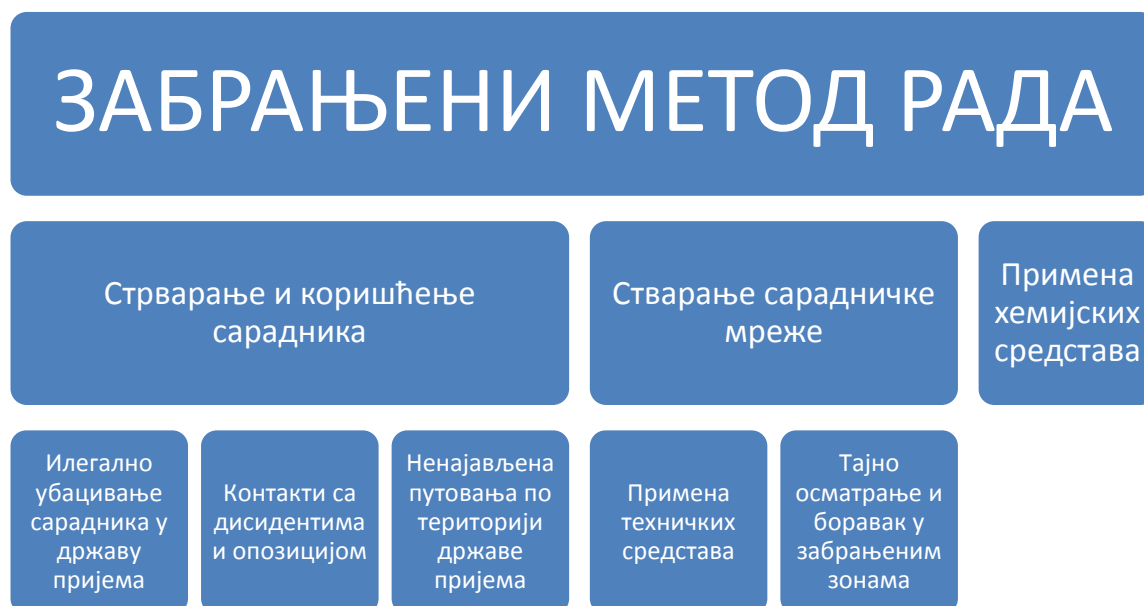

Схема бр 8: Приказ забрањених активности ВДП

Извор: Аутор

5.4 Граница између примене легалних и забрањених метода рада

Добар ВДП мора да буде добро информисан о војно-политичким питањима и намерама државе пријема. У жељи да буде пре свега ревносан према обавезама и задацима а затим и актуелан и међу првима који ће доставити информацију, ВДП може да пређе границу дозвољеног деловања у држави пријема. То је један од разлога када се прелази границу између дозвољеног и недозвољеног метода рада, али није примаран. Други разлог, очигледно значајнији, јесте немогућност да се до жељених информација дође коришћењем легалних метода рада. Тада се прибегава примени забрањених метода рада, што се кроз историју оправдава „државним разлогом“, доктрином коју је још кардинал Ришеље успоставио, што су у наредном периоду све европске државе прихватиле као аксиом у оквиру спољне политике. Наведена доктрина подразумева да добробит државе оправдава сва средства што се користе за његово остварење.³³

³³ Миленковић, А., Војнодипломатско представништво – теорија и пракса, Медија центар Одбрана, Београд, 2013. Стр 195

Пример:

ВДП стране државе долази потпуно легално у установу државе у којој је акредитован и укаже му се прилика да током састанка у канцеларији, његов саговорник изађе на пар минута, где он прелети погледом преко његовог стола и канцеларије и прочита неки поверљиви извештај који се налазио на столу. Док је то радио, он је дошао у посед поверљиве информације на начин који је на граници легалног, јер му та информација није дата легалним средствима информисања, али до те информације није дошао ни нелегалним путем, јер је његов саговорник сам крив што тај поверљив извештај није склонио већ га је оставио практично испред ВДП.

Такође, ВДП саговорник може да понуди информацију уз одређену новчану надокнаду. Скоро је сигурно да ће ВДП то прихватити уколико се ради о информацији за коју је заинтересован, која га неће компромитовати код државе пријема а ради се о правој информацији која не представља дезинформацију, јер је од поузданог извора који се сам понудио да је прода.

Најчешћа форма рада ВДП јесте успостављање контакта и вођење разговора са припадницима свих категорија у држави пријема. Ове контакте дипломате често остварују јавно, они ипак изазивају подозрење и сумњу контраобавештајца земље домаћина. Дешава се и то да овакви контакти буду оквалификовани као шпијунски и да представљају доказ да неки дипломата буде оптужен за бављење недопустивим активностима. Мишовић и Цветковић у свом делу тако наводе: „Безбедносни органи Војске Југославије 15.марта 2002.год ухапсили су бившег начелника Генералштаба Војске Југославије, генерала у пензији Момчила Перишића и једног дипломату из амбасаде САД за време сусрета у мотелу Шарић, на Ибарској магистрали крај Београда. Америчка агенција Асошијетед прес, позивајући се на југословенске вести, навела је да је до хапшења дошло у тренутку када је Перишић предавао тајна документа америчком дипломати.“³⁴

Постоји размишљање према којем што се војнодипломатски представници више и коректније придржавају одредби Бечке конвенције да дозвољеним средствима прикупљају податке и обавештавају о условима и развоју догађаја у држави пријема, то је војнообавештајна служба државе одашиљања јача, односно за примену забрањених метода рада у држави пријема користи други кадар а не војнодипломатске представнике.

³⁴ Миленковић, А., Војнодипломатско представништво – теорија и пракса, Медија центар Одбрана, Београд, 2013. Стр 196

Слика бр.8: Генерал ЈНА Момчило Перишић

5.5 Мотиви шпијунаже

Мотиви су унутрашњи нагони који покрећу човека на одређену делатност. Могу се поделити у неколико група, према сродности :

Схема бр. 9: Мотиви шпијунаже

Извор: Аутор

Патриотизам:

Најчешћи мотив да се неко лице определи на акт шпијунаже долази из развијених емоција према сопственој земљи, народу који уважава, поштује и воли. Тај мотив се рађа из љубави и прихваћене грађанске обавезе да се жртвује за своју домовину. Ствара се и развија кроз систем школовања и васпитања деце, као и кроз систем активности коју упражњавају одрасли. Ствара се као друштвена вредност коју треба неговати и чувати³⁵.

Идеологија:

Шпијуни на идеолошкој основи сами себе не сматрају издајницима, јер они верују да нису издали свој народ, већ одређене људе или класе. Идеолошка и класна опредељеност били су основа успеха многих обавештајних служби кроз историју.³⁶

Новац:

Жеља да се лепо и добро живи, да се обезбеди друштвени положај, присутна је код човека током читаве његове историје. Материјални мотив је редовно присутан у подсвести свих људи, увек их нагриза и тера да стварају материјално богатство, да га увећавају у њему уживају. Овај мотив се редовно примењује, у комбинацији са другим мотивима приликом врбовања лица среброљубаца).³⁷

Љубав:

Љубав се појављује као унутрашња снага и мото која код одређених лица изазива одлуке да пристају на одређене чинидбе и радње које досежу и до немогућег. Овај мотив је присутан у свету шпијунаже и што дуже траје, то су његове вредности јаче, јер успешно доводе лица на терен шпијунаже.

Мржња и освета:

Овај мотив је присутан код лица која су доживела бол, патњу или увреду од представника система власти сопствене државе. Они су због тога веома опасни, јер су лица спремна да се жртвују, јер немају шта да изгубе. Ови мотиви се могу и стварати и развијати на различите начине све док се лице не доведе у оквире обавештајног рада.

5.6 Пример врхунске шпијунаже 20. века

Године 1963. из Бејрута је нестало енглески новинар и дописник за Блиски исток, Ким Филби. Испоставило се да је он побегао у СССР, како би избегао хапшење, јер је енглеска

³⁵Зечевић, М., Војна дипломатија, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1990.стр 276

³⁶Зечевић, М., Војна дипломатија, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1990.стр 277

³⁷Зечевић, М., Војна дипломатија, Војноиздавачки и новински центар, Београд, 1990.стр 278

контраобавештајна служба, заједно са америчким службама затворла круг и утврдила да је он шпијун Совјетског савеза. Тада се јако мало ствари знало осим да је веома тајанствено нестао. Међутим, када су се ствари мало слегле постало је јасно да је Филби побегао у СССР, јер је за ту земљу дуго и радио. Наиме, он је још 1934.год као студент на универзитету у Кембриџу заврбован од стране совјетских обавештајаца, иначе акредитованих дипломата.

Његова обавештајна активност је почела тада, а наставила се кроз функцију новинара у Шпанији, затим као припадника обавештајне службе Енглеске и начелника одељења за СССР, да би у напредовању стигао до места координатора и руководиоца сарадње две водеће обавештајне службе САД и Енглеске у односу на СССР. Управо се тада и посумњало да се иза њега крије чудна активност, али још увек није било сигурних података. Он је напустио обавештајну службу Енглеске по својој жељи, и наставио је да се бави обавештајним активностима као новинар из Бејрута за своју матичну хелију обавештајне службе СССР-а.

Ким Филби је умро у 77.години, у Москви, 11.маја 1988.год, где је и сахрањен по сопственој жељи. На светску јавност је поражавајуће деловало да је један обавештајац, шпијуна могао да ради скоро 30 година против сопствене земље и да не буде откривен. Ким Филби је током једног интервјуа са новинарима изјавио да он није издао ни Енглеску ни енглески народ, већ само вредности владајуће гарнитуре, које нису радиле у корист Енглеске.

Слика бр.9: Ким Филби (1912-1988)

Волф Маркус Миша

Рођен је 1923.године , али је већ 1951.год учествовао у стварању службе Државне безбедности Источне Немачке . Био је искусан припадник совјетске тајне службе , совјетски

држављанин са генералским чином КГБ. Пуних 30 година , од 1957-1987.год био је на челу источнонемачке обавештајне службе Штази , најдрскије и најуспешније тајне службе источног војнополитичког блока . Када је у мају 1945.године дошао у Берлин да би организовао агентурну мрежу у разореном граду, прва дужност му је била да делује као пропагатор преко радио станице , па је постављен за главног уредника политичког програма. Извештавао је са суђења у Нирнбергу и припремао се за дипломатску каријеру. Током 1949.год , постављен је за саветника новоотворене амбасаде Немачке Демократске Републике у Москви.

Убрзо је приступио обавештајној служби за рад у иностранству која је носила маскирно име Институт за економска научна истраживања , а касније је преименована и Спољну обавештајну службу. Све до 1978.год , Западне обавештајне службе нису знале ни како Волф изгледа . Задатак његове службе је био тајни продор у институције партија, влада , синдиката, министарстава , информативних служби, полиције и привреде , пре свега Западне Немачке и свих земаља Запада , поготову САД и Велике Британије . Његови агенти су ушли у све политичке партије Западне Немачке , па и у Бундестаг. Сматра се да је много веће подухвате имао у Великој Британији и државној администрацији САД. После уједињења две Немачке , остао је у Немачкој и ухапшен је 3.октобра 1990.године , где је оптужен за велеиздају. Добио је казну од 2 године затвора , док је Израелу и САД проглашен за непожељно лице . Деценијама је био најопаснији шпијун света .³⁸

Слика бр.10: Волф Маркус Миша(19.01.1923.-09.11.2006)

³⁸ Лопушина , М. и Петковић, М., Енциклопедија шпијунаже , Књига-комерц , Београд , 2003.год , стр. 248-249

Едвард Џозеф Сноуден

Едвард Џозеф Сноуден је рођен 21. јуна 1983. године у Елизабет Ситију (Северна Каролина). Сматрао је да је циљ Џорџа В. Буша да свргне Садама Хусеина потпуно исправан и да као човек има обавезу да учествује у ослобађању потлачених људи. У мају 2004. ступио је у војску САД. Пријавио се у великом војном утврђењу Форт Бенинг у Џорџији. По уговору је провео десет недеља на основној обуци и потом на напредном пешадијском курсу. Потом је требао да иде на процењивање способности за специјалне снаге. Међутим, његово службовање у војсци била је катастрофа. Био је кратковид и током пешадијске обуке поломио је обе ноге. После свега војска му је дала отпуст. По повратку у Мериленд запослио се као специјалиста за безбедност у Центру за напредно проучавање језика при Мерилендском универзитету 2005. Почео је да ради у обезбеђењу али се касније пребацио у сектор информационих технологија. Почео је да ради у тајном одсеку NSA при универзитетском кампусу. Центар је тесно сарађивао са обавештајним службама САД.

Средином 2006. успео је да добије посао у сектору информационих технологија при Централној обавештајној агенцији - CIA. Брзо је схватио да његове изванредне рачунарске вештине могу да му отворе разна занимљива врата у самој влади. Увидео је да му служба у влади САД пружа узбудљиве могућности, укључујући путовања изван земље и друге погодности. Године 2007. CIA га шаље у Женеvu, на први задатак ван земље. Његов посао је био да брине о компјутерској безбедности дипломата САД. Био је надзорник информационих система и телекомуникација. Информатички техничар Централне обавештајне агенције у то време посебно се занимао како ће дигиталне промене и ширење Фејсбука и осталих друштвених мрежа утицати на демократију и начин управљања људима. У то време Сноуден је посетио и Сарајево, Румунију, Шпанију. Зачетак Сноуденовог сопственог разочарања у владино шпијунирање ипак потиче још из његовог боравка у Швајцарској. Његова одлука да на светлост јавности изнесе тајне америчке владе већ је била у зачетку али у то време још увек није имао приступ најважнијим документима. Сноуден је желео да Обама изведе пред лице правде припаднике Бушове владе који су били одговорни за америчке војне депонације бораца сакупљених с ратишта, од којих неки нису имали никакве везе са екстремистима и Ал Каидом а који су годинама трунули иза решетака, без икаквог суђења. Међутим, Сноуден је дошао до закључка да је Обама недуго пошто је ступио на власт сасвим обуставио истраге системског кршења закона, и да је продубио и проширио неколико програма који су гушили грађанска права и одбио да троши политички капитал како би ставио тачку на кршење људских права у Гвантанаму. У фебруару 2009. Сноуден је дао отказ у CIA. Следеће Сноуденово запослење било је у Агенцији за националну безбедност, радио је по уговору у постројењу NSA у војној бази САД у Јапану.

Његов лични досије из CIA никад није био прослеђен том послодавцу. Његова огорченост према Обаиној влади почела је да расте. У периоду од 2009. до 2012. сазнао је колике су тачно размере шпијунске активности NSA. Нови посао Сноуден је добио у Регионалном криптолошком центру NSA (у Централној безбедносној служби) на главном острву Оаху, близу Хонолулуа. Тај центар је један од тринаест објеката NSA изван Форт Мида у служби SIGINT-а, који је посебно задужен за шпијунирање Кине. Сноуден је тамо постао стручњак за Кину. Држао је курс о кинеској контраобавештајној служби и учио је више званичнике Министарства одбране како да своје податке заштите од Пекинга и његових вештих хакера. Био је одлично упознат с активним операцијама NSA против Кине.

Сноуден је након објављивања докумената ЦИА-е, пребегао најпре у Хонгконг, а касније у Москву, 23. јуна 2013. где га је дочекао дипломатски аутомобил који је вероватно припадао Еквадору. Сноуден је добио помоћ од организације Викиликс и њеног оснивача Џулијана Асанжа.[5] Након што му је већи број држава одбио дати азил,[6] 6. јула 2013. године Венецуела је понудила азил Сноудену. Међутим 1. августа 2013. године азил је добио од Русије.³⁹

Слика бр.11: Едвард Џозеф Сноуден

³⁹https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%95%D0%B4%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B4_%D0%A1%D0%BD%D0%BE%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD

6. ЗАКЉУЧАК

Током историје људског рода, многе су се ствари промениле, почевши од човековог начина живота, алата и оруђа, оружја па све до самог човека. Али, једна ствар је остала непромењена, а то је страх. Страхујући, људи су кроз историју настојали да се што више обезбеде, да смање потенцијалне изворе опасности, како би што безбрижније могли да живе. Како би то постигли, настојали су да сазнају што више о намерама својих суседа, на све могуће начине. Као што је у раду и приказано, обавештајни рад, кроз шпијунажу, постоји од памтивека и постојаће док постоје људи и државе.

Пратећи развој шпијунаже, као најосновнијег облика обавештајног рада, јасно се види значај институционализације обавештајних служби, како на локалном тако и на глобалном нивоу. Ниједна земља не пориче постојање сопствене обавештајне службе, нити оспорава рад туђих, али све док се крајњи интереси не почну преплитати, што је неминовно да ће се кад тад догодити. Управо због тога и постоји тако велики број различитих служби, јер је обавештајни рад веома комплексан. Кроз прво поглавље дат је хронолошки приказ развоја обавештајних служби, као и сама систематизација најчешћих служби са приказом метода рада које су се кроз историју показале као најделотворније.

Но, веома је тешко било којој обавештајној служби да прикупи одређене осетљиве податке, без адекватног оправдања. Дипломатија генерално, а у склопу ње и војна дипломатија, представљају обавештајни рад као уобичајену делатност, под окриљем тајанствености. Колико постоји обавештајни рад, толико постоји и војна дипломатија, што је и приказано у другом поглављу, јер су то две активности које су више него повезане. Узајамна спрега војне дипломатије и обавештајног рада је толико комплексна да је јако тешко одредити њихову разлику, па је због тога логичније говорити о предностима њихове повезаности и међусобне допуњивости.

Кроз институције и активности војне дипломатије, наведене у другом поглављу, приказано је на који начин обавештајни рад доприноси војној дипломатији, јер последице лошег обавештајног рада могу да наруше дипломатске односе, као што добро организован обавештајни рад може да допринесе побољшању дипломатских односа. Да би била донета добра одлука, информације и чињенице на којима се одлука доноси морају да буду правремене и тачне. На тај начин се постижу квалитетнији дипломатски односи.

Међутим, није баш све тако просто. Кроз треће поглавље приказана је танка линија између међународног скандала и добрих дипломатских односа, што у највећој мери зависи од начина на који су неке битне информације добијене. Веома је осетљиво питање легалност обавештајних метода, и о томе се посебно треба полемисати, али је више него очигледно да

свака држава битне ствари чува у тајности. Управо такве информације су објекат интересовања обавештајних служби и војне дипломатије, те је потребно применити и неке не толико легалне методе како би се дошло до релевантних информација. Начелно, забрањено је примењивати нелегалне методе прикупљања података, али је широм света успостављен прећутни договор да се те методе не примењују у свим ситуацијама, јер их свака држава примењује. Управо то и јесте специфичност обавештајног рада и војне дипломатије, јер сви знају да сви све шпијунирају, и да сви примењују како легални тако и нелегални метод прикупљања информација и сви о томе ћуте, све док се медији не умешају. Тада се отпочиње са увек популарном темом, такозваним „ловом на шпијуна“.

Војнодипломатска професија егзистираће све дотле док уметност преговарања буде полазно и основно средство решавања проблема, а обавештајни рад ће егзистирати док год буде постојала потреба за преговарањем, јер онај ко влада осетљивим и поверљивим информацијама, води преговоре. Војнодипломатски представник остаће и у наредном периоду носилац и реализатор задатака војне дипломатије, како легалних тако и забрањених, биће представник својих оружаних снага у држави пријема и на неки начин легални шпијун у очима власти те државе.

Тренутна војно-политичка ситуација у свету намеће потребу за повећаном пажњом и што способнијим дипломатама, како би се мир на климавим ногама одржао. Управо у томе и јесте суштина обавештајног рада и војне дипломатије.

7. ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамов, С., Међународно јавно право, Савремена администрација д.д., Издавачко-штампарско предузеће, Београд, 1999.год ;
2. Vagts, A., The Military attaché, New Jersey, 1967 .год ;
3. Вилић, Д., Савремене обавештајне службе, ВВА ЈНА, Београд, 1972.год;
4. Делић, М ., Обавештајна делатност, МУП Републике Србије, Београд, 1996.год;
5. Kautilya, The Artashastra, New Delhi, India: Penguin Classics, 1992.год;
6. Tzu, Sun., Umece ratovanja, Global Book, Novi Sad, 1995.год;
7. Зечевић, М., Војна дипломатија, Војно издавачки и новински центар, Београд, 1990.год;
8. Ђорђевић, О., Лексикон безбедности, Партизанска књига, Београд, 1986.год;
9. Алексић, Ж. и Миловановић, З., Лексикон криминалистике, Врело, Београд, 1983.год;
10. Прцовић, М., Појам, суштина и задаци савремене обавештајне службе, Безбедност, МУП Републике Србије, Београд, 1998.год;
11. Драгаш, О., Савремена обавештајно безбедносна заједница: утопија или реалност, Посебна издања, Београд, 2009.год;
12. Роман, Р., Обавештајни рад, Службени гласник, Београд, 2009.год;
13. Миленковић, А., Војнодипломатско представништво-теорија и пракса, Медија центар Одбрана, Београд, 2013.год ;
14. Лукић, Д., Савремена шпијунажа, Привредна штампа, Београд, 1982.год;
15. Петковић, М., ВОС и УДБА нису исто(од Јалте до Малте), Златни пресек, Београд, 2005.;
16. Милашиновић, Р., Тајне паралеле-обавештајна служба у међународним односима, 4. Јул, Београд, 1981.год;
17. Томић, С., Обавештајна делатност-од података до државне одлуке, Савремени проблеми ратне вештине број 36-37, Сектор ШОНИД, Београд, 1996.год;
18. Анђелковић, С., Обавештајне службе и дипломатија, специјалистички рад, Факултет политичких наука, Београд, 2004.год;
19. Клембовски В.Н., Војна шпијунажа, Штампарија Бојовић и Мићић, Београд, 1902.год;

Званична документа

1. Закон о одбрани, „ Службени гласник Републике Србије“, број 116/2007.и 88/2009.
2. Закон о Војсци Србије, „ Службени гласник Републике Србије“, број 116/2007.и 88/2009.
3. Стратегија националне безбедности Републике Србије, „ Службени гласник Републике Србије“, број 88 од 28.10.2009.год;
4. Стратегија одбране Републике Србије, „ Службени гласник Републике Србије“, број 88 од 28.10.2009.год;
5. Устав Републике Србије, „ Службени гласник Републике Србије“, број 98/06;
6. Закон о спољним пословима, „ Службени гласник Републике Србије“, број 111/07;
7. Закон о војнообавештајној и војнобезбедносној агенцији, „ Службени гласник Републике Србије“, број 88/2009 и 55/2012;

Веб-странице

1. www.snd.org.yu/dinar/27/53-57%20faleristika.pdf
2. www.usip.org/virtualdiplomacy/publications/papers .html
3. www.poslovnapolitika.com
4. <http://sr.wikipedia.org>
5. <http://www.voa.mod.gov.rs/sr/voa/funkcije#.WAdg0-iLTIU>
6. https://bs.wikipedia.org/wiki/Diplomatija#Historijski_razvoj
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Kim_Philby
8. <http://www.rts.rs/page/stories/ci/story/124/drustvo/2441550/slucaj-perisic-najveca-srpska-spijunska-afeta.html>
9. http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_vojnobezbednosnoj_agenciji_i_vojnoobavestajnoj_agenciji.html